

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Diplomová práce

2022

Vojtěch Tělupil

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

**Vliv historické zkušenosti na současná politická
rozhodnutí: rozdíl v českých a slovenských postojích
k uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele**

Diplomová práce

Autor práce: Vojtěch Tělupil

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: doc. Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 4. ledna 2022

Vojtěch Tělupil

Bibliografický záznam

TĚLUPIL, Vojtěch. *Vliv historické zkušenosti na současná politická rozhodnutí: rozdíl v českých a slovenských postojích k uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele*. Praha, 2022. 50 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce doc. Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 115 814 znaků.

Anotace

Tato práce se zabývá vlivem historické zkušenosti na současná politická rozhodnutí, a to konkrétně rozdílem v českých a slovenských postojích k uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele. Rozhodujícím obdobím je 1993-2018, kdy se v souvislosti s rozdílným vývojem v obou nástupnických státech Československa snaží autor najít odpověď na otázku týkající se důvodu odlišného přístupu k Izraeli nejen z pohledu vlastních bilaterálních vztahů, ale rovněž i na půdě OSN. Jako hlavní argument slouží především odlišné sebepojetí obou nástupnických států plynoucí především z polistopadového vývoje, který do jisté míry znamenal návrat do historických trajektorií, jež byly narušeny během studené války, a zároveň nutnost reagovat na nové světové uspořádání. Pro obě země tyto skutečnosti zároveň znamenaly možnost nově tvořit vlastní zahraniční politiku a ujasnit si svoji roli v mezinárodním systému. Postoj k Izraeli přitom velmi úzce souvisí s vyrovnáním se s vlastní minulostí, zejména pak s vymezením se vůči komunismu, kdy je u České republiky patrný výrazný vliv příslušníků normalizačního disentu na tvorbu nové zahraniční politiky, který byl navíc umocněn mobilizačním potenciálem antikomunismu, jakožto nástrojem pro eliminaci vlivu levicových stran ve vnitropolitickém systému.

Annotation

This thesis deals with the influence of historical experience on current political decisions, namely the difference in Czech and Slovak attitudes towards the recognition of Jerusalem as the capital of Israel. The decisive period is 1993-2018, when, in the context of different developments in the two successor states of Czechoslovakia, the author tries to find an answer to the question about the reason for the different approach to Israel not only from the point of view of its own bilateral relations, but also at the UN. The main argument is primarily the differing self-conception of the two successor states, stemming mainly from post-November developments, which to some extent meant a return to the historical trajectories that were disrupted during the Cold War, while at the same time the need to respond to the new world order. At the same time, it meant for both countries the opportunity to re-create their own foreign policy and to clarify their role in the international system. The attitude towards Israel is very closely related to the settlement with its own past, especially the definition towards communism, when the Czech Republic is evident in the strong influence of members of normalizing dissent on the creation of

a new foreign policy, which has also been strengthened by the mobilization potential of anti-communism as a tool for eliminating the influence of left-wing parties in the internal political system.

Klíčová slova

Československo, Česká republika, Slovenská republika, Izrael, Jeruzalém, OSN, historický institucionalismus, zahraniční politika, antikomunismus.

Keywords

Czechoslovakia, Czech Republic, Slovak Republic, Israel, Jerusalem, UN, historical institutionalism, foreign policy, anti-communism.

Title

Influence of Historical Experience on Current Political Decisions: Difference in Czech and Slovak Attitudes to Recognizing Jerusalem as the Capital of Israel.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce a všem blízkým.

Obsah

Úvod	3
1 Historický institucionalismus jako teoretické východisko	6
2 Rozdílné postoje k přesunu ambasády ČR a SR do Jeruzaléma v souvislosti s procesem mezinárodní legitimizace izraelské politiky	9
3 Identifikace uzlových bodů (křižovatek)	14
3.1 Odkaz první Československé republiky	17
3.2 Odkaz předlistopadového režimu	21
3.3 Odkaz disentu	25
4 Vliv historické zkušenosti na současná politická rozhodnutí	28
4.1 Dopad rozdělení Československa na zahraniční politiku vůči Izraeli	33
4.2 Vztahy České republiky a Izraele	37
4.3 Vztahy Slovenské republiky a Izraele	40
Závěr	42
Summary	44

Úvod

První československý prezident Tomáš G. Masaryk ve své abdikací řeči ze 14. prosince 1934 prohlásil, že „státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily“. Historický odkaz Československa nastrádaný během více než sedmdesátileté historie prošel řadou proměn, které si napříč jednotlivými obdobími často protiřečily. Československo jako stát, který oficiálně přestal existovat na konci roku 1992, však působí i nadále jako objekt mytologické nostalgie, ale i jako objekt prudkých odsudků ze všech možných stran. Cílem této práce je zmapovat sílu tohoto historického odkazu, ať už v podobě přelomových událostí nebo v působení klíčových politických aktérů dané doby na české a slovenské postoje z hlediska uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele.

Téma své diplomové práce *Vliv historické zkušenosti na současná politická rozhodnutí: rozdíl v českých a slovenských postojích k uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele* jsem si vybral na základě zájmu o historický vztah Československa a Izraele právě v jeho různých podobách, ať už se jedná o první republiku, normalizaci nebo radikální institucionální obrat po roce 1989. Rozdíl v zahraničních politikách České republiky a Slovenské republiky vůči Izraeli byl způsoben celou řadou historických křižovatek, které jsou ne vždy patrné na první pohled, především z toho důvodu, že se nemuselo vždy nutně jednat o jednu konkrétní událost, ale třeba i o jejich sekvenci.

Hlavní vyústění historických křižovatek tvoří přijetí rezoluce Organizace spojených národů o Jeruzalému na konci roku 2017 potvrzující status quo a rozhodnutí o realizaci přesunu ambasády Spojených států. A to navzdory tomu, že tento akt jednostranného uznání Jeruzaléma za hlavní město Izraele odporuje nejen textu zmíněné rezoluce, ale i dosavadním mezinárodněprávním zvyklostem, které od roku 1947 ponechávají Jeruzalém jako „corpus separatum“ v mezinárodní správě. Česká republika a Slovenská republika jsou do tohoto děje vtaženy nejen prostřednictvím hlasování v OSN, ale také svými dalšími zahraničněpolitickými prioritami.

Právě dlouhodobá kontinuita zahraničních politik České republiky a Slovenské republiky s ohledem na vztah k Izraeli umožňuje založit tuto komparativní případovou studii založenou na metodě historického institucionalismu. Najít odpověď na otázku, proč se liší české a slovenské postoje k uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele, by sice bylo do jisté míry možné prostřednictvím nově institucionalizovaných priorit československé zahraniční politiky z let 1990-1992, nicméně je zřejmé, že tato

problematika má více vrstev.

Srovnání historických trajektorií zahraničních politik České republiky a Slovenské republiky vůči Izraeli musí zahrnovat nejen historické křižovatky, které se vztahují k rozdělení Československa v roce 1992, ale i události rozprostřené v různých sekvencích, především v letech 1918, 1939, 1948, 1969, 1989, 1992 a 1998. Některé z těchto historických křižovatek po sobě zanechaly témata a symboly, které se často po desetiletích tabuizace znovu staly nedílnou součástí politické kultury polistopadového Československa a následně i jeho nástupnických států.

Vliv historie na současná politická rozhodnutí vyniká v souvislosti se statusem Jeruzaléma (a zejména snahami o jeho revizi) velmi názorně. Otázku statutu Jeruzaléma jsem zvolil s ohledem na to, že nejlépe ilustruje nejen komplexnost blízkovýchodního konfliktu v mezinárodním měřítku, ale dotýká se i celé řady sporných témat česko-slovenských vztahů. Nicméně stejně tak dobře by bylo možné si za tímto účelem zvolit kterýkoli další z arabsko-izraelských sporů na půdě OSN. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že předmětem této práce je důraz na rozdíl v zahraničněpolitických postojích České a Slovenské republiky, pojednávám v této práci o reáliích arabsko-izraelského konfliktu pouze v případě, že se nějak významně dotýkaly kontextu vymezeného v této práci.

Při psaní jsem vycházel především z prací českých a slovenských autorů (kromě metodologické části založené na metodologických textech zahraničních autorů, na které se v ní odkazují). Rád bych v této souvislosti zmínil zejména monografie Jana Rychlíka věnované česko-slovenským vztahům, monografie Kateřiny Čapkové týkající se integrace Židů do české meziválečné a poválečné společnosti a studii Šárky Waisové ohledně formování nové politické elity po roce 1989. Dále pak disertační práci Ireny Kalhousové zaměřenou právě na předpoklady zahraniční politiky států V4 (bez Slovenské republiky) vůči Izraeli založené přímo na rozhovorech s předními politiky a diplomaty nebo monografii Elsy Tulmets věnovanou politické identitě střeoevropských států během postkomunistické transformace (opět bez Slovenské republiky).

Dalším důležitým zdrojem jsou sborníky příspěvků věnovaných tvorbě české a slovenské zahraniční politiky po rozpadu Československa, a to ať už se jedná o práce editorů Michala Kořana nebo Víta Dostála a Gregorije Mesežnikova, popř. o studie Jiřího Koubka a Martina Poláška zaměřené na antikomunismus. Dále články Veroniky D'Evereux nebo Veroniky Bílkové rozebírající problematiku postavení Jeruzaléma

v perspektivě mezinárodního práva, studii Jany Svobodové věnovanou zdrojům a projevům antisemitismu v českých zemích v letech 1948-1989, práci Marka Čejky o dějinách moderního Izraele nebo studii Nikolase Dohnala a Kryštofa Havelky zabývající se blízkovýchodním konfliktem na půdě OSN. V neposlední řadě se odkazují na oficiální dokumenty Organizace spojených národů (rezoluce ES-10/19 aj.), případně na projevy hlavních politických aktérů vzešlých z disidentského prostředí.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol, přičemž v první kapitole je vymezena metodologie s ohledem na využití komparativní metody a historického institucionalismu, pomocí nichž je zkoumán vliv minulosti na současnou zahraniční politiku. Druhá kapitola je věnována rozdílným postojům k procesu mezinárodní legitimizace izraelské politiky a příslušnými hlasováními v OSN. Ve třetí kapitole jsou rozebírány jednotlivé uzlové body (křižovatky) a jejich vliv na zakotvení zahraniční politiky Československa po roce 1989, přičemž ve čtvrté kapitole takto nastavenou institucionální setrvačnost vymezují konkrétním rámcem vzájemných zahraničněpolitických vztahů mezi Izraelem a oběma nástupnickými státy.

1 Historický institucionalismus jako teoretické východisko

Metodologie historického institucionalismu nabízí pohled na politické dění prostřednictvím institucí ve smyslu předávaného (a obecně schvalovaného) způsobu jednání a vztahů. Instituce obecně plní nejen funkci společenské kontroly, ale prostřednictvím „mentálních map“ také usnadňují spolupráci tím, že fungují jako určitý rozhodovací filtr ve „složitých a neprůhledných kontextech“ (Ma 2007, 65).

Domnívám se, že zvláštní zahraničněpolitický vztah České republiky vůči Izraeli lze považovat za právě takovou instituci. A to hlavně z důvodu jeho stability, kdy tento vztah odolává pokusům o individuální revizionismus, a naopak „nutí“ jednotlivá individua fungovat v jejím rámci prostřednictvím pozitivní zpětné vazby. Právě s ohledem na to, že Slovenská republika (na rozdíl od České republiky) ve vztahu vůči Izraeli v podstatě nevybočuje z praxe obvyklé u ostatních zemí Evropské unie, je nezbytné najít uzlové body (křižovatky), na jejichž základě nakonec došlo k diferenciaci.

Diametrálně odlišné chování, resp. institucionální (ne)zakotvení nějakého chování v případě těchto dvou nástupnických států Československa, k sobě přirozeně poutá pozornost hlavně s ohledem na několik desítek let existence Československa a jeho silné centralistické tendence (a to navzdory deklarovanému federalizovanému státnímu uspořádání v posledních dvaceti dvou letech jeho existence). Snaha o nivelizaci rozdílných národních zájmů se ukázala jako jeden ze základních problémů československé federace, neboť po roce 1989 se naplno projevila (a následně byla v roce 1992 i zrealizována) touha Slováků po vlastním státě.

Způsob zkoumání prostřednictvím metody historického institucionalismu¹ se při studiu zahraničněpolitického chování začíná prosazovat během střídavého uvolňování napětí v mezinárodním systému dvou ideologických bloků (komunistického a liberálního) za studené války. Rámcově se jedná o období, které započalo v sedmdesátých letech politikou tzv. *détente*² a *perestrojkou*³ v druhé polovině osmdesátých let 20. století. Tyto

¹ K hlavním představitelům historického institucionalismu patří autoři Avner Greif, Peter A. Hall, Rosemary C. R. Taylor, Ellen M. Immergut, Paul Pierson, Theda Skocpol, Kathleen Thelen nebo Sven Steinmo.

² Označuje období, které je zhruba ohraničeno karibskou krizí (1962) a sovětskou intervencí do Afghánistánu (1979), kdy dochází ke konfrontačním uvolněním ve vztazích USA a SSSR. Ve vzpomínkách příslušníků disentu je toto období (resp. během sedmdesátých let) obecně hodnoceno jako obzvláště tíživé. Jak uvádí Václav Havel v *Dálkovém výslechu* z roku 1986 (Hvízďala 2021), logika *détente* po roce 1968 nivelizovala použitelnost zahraničních kontaktů zejména v Německu, a to ze strachu, aby kontakty na opozici

posuny a změny se samozřejmě projevily i na způsobu zkoumání mezinárodních vztahů na univerzitách v Evropě a Spojených státech rozvojem konstruktivistických přístupů apod. Od poloviny osmdesátých let minulého století patří k hlavním tematickým okruhům autorů vycházejících z historického institucionalismu přechod k demokracii, vzestup a pád autoritativních režimů, původ a vývoj sociálního státu nebo zkoumání příčin revolucí a působení nejrůznějších sociálních hnutí (Ma 2007, 64).

V této práci postupuji deduktivně (od obecného ke zvláštnímu), abych vysvětlil příčiny diametrálně odlišného zahraničněpolitického chování u dvou zemí, které k tomu mají na první pohled minimální předpoklady.⁴ Analýza „ušlé cesty“ prostřednictvím budovaných historických odkazů a jednotlivých „křižovatek“ přitom poslouží jako nástroj, který je určen k pochopení dlouhodobých procesů nejen u tradičních institucí, ale i u institucionalizovaného způsobu chování, ve smyslu obecně schvalovaného způsobu jednání.

Velmi důležitý je přitom důraz na perzistenci vůči změnám (např. standardizace rozvržení kláves u klávesnice QWERTY vs. Dvorak).⁵ Na institucionalizovaném způsobu zvláštního chování k Izraeli v případě České republiky („zvláštního“ ve srovnání se Slovenskou republikou, která v této oblasti kopíruje přístup EU) je přitom zajímavá jak jeho komplexnost ve smyslu navázání na ostatní zahraničněpolitické priority, tak jeho odolnost vůči radikální změně, kterou samozřejmě ještě dále upevňuje postupná evoluce úzké spolupráce na základě dobrých vztahů.

Pro metodu historického institucionalismu jsem se rozhodl z důvodu, že chci dané téma zkoumat z odlišné perspektivy, než jsou například národní zájem nebo národní identita jako u realismu nebo konstruktivismu (Fieretos 2011, 392). K častým výtkám vůči historickému institucionalismu přitom patří právě poukaz na obtížnost vymezení formativních momentů, ať už na počátku nebo v rámci dlouhodobého vývoje, nemluvě

v Československu nebyly brány jako sabotáž.

³ Provází snahu o strukturální reformy v SSSR během období Michaila Gorbačova, které měly ukončit dlouhodobou stagnaci, nicméně bývá vydávána za jeden z hlavních katalyzátorů pozdějšího rozpadu SSSR v 90. letech.

⁴ „Závislost na ušlé cestě“ (nejbližší český ekvivalent pojmu „path dependency“) popisuje situaci, kdy se výsledky současných politických rozhodnutí odvíjí od předchozích rozhodnutí nebo zkušeností učiněných v minulosti. V ekonomii a společenských vědách se závislost na ušlé cestě vztahuje buď k výsledkům v jediném časovém bodě, nebo k dlouhodobé stabilitě daného procesu.

⁵ Hlavním rysem této závislosti nebo setrvačnosti je, že mnohdy neodpovídá současným podmínkám, které následně spíše dodatečně vysvětluje. Zůstaneme-li u rozvržení klávesnice QWERTY, které bylo v 19. století efektivní pro psací stroje, aby zabránilo jejich zasekávání. Implementace QWERTY do počítačových klávesnic sice není současně potřeby tím neefektivnějším řešením, nicméně toto rozvržení klávesnice přetrvávalo zejména kvůli nákladům, které by předělání rozvržení provázelo.

o zachycení a odhalení změn (Peters, Pierre a King 2005, 1286), o kterých dále referuji jako o uzlových bodech nebo křižovatkách. U obou nástupnických států Československa je toto vymezení usnadněno tím, že máme k dispozici jasnou počáteční křižovátku, kterou je radikální změna institucionálního rámce pro tvorbu československé zahraniční politiky po roce 1989.

Jakkoli má koncept „závislosti na ušlé cestě“ svůj původ ve snaze pochopit proces adaptace nových technologií v průmyslu, záhy začal být používán také na zkoumání adaptačních procesů v politice (Pierson 2000, 257). Oproti průmyslu je situace v oblasti (nejen) zahraničněpolitického chování komplikována skutečností, že oproti zkoumání hospodářských transakcí, kde cena a zisk slouží jako poměrně spolehlivé indikátory toho, jak se danému subjektu daří, v politice žádnou podobnou zpětnou vazbu nenalezneme. Místo toho je pak jako zpětná vazba využívána tzv. legitimizační síla daného historického odkazu.

Politický odkaz a jeho vývoj v čase bývá pochopitelně rámován politickým konfliktem, ať už uvnitř institucí nebo prostřednictvím vnějšího tlaku na ně. Velkou roli zde hraje pozitivní zpětná vazba a využití institucionálního rámce k vlastním politickým záměrům právě prostřednictvím legitimizace. Míra legitimizační síly odkazu pak je přímo úměrná konkrétnímu politickému kontextu, a to v rámci obecné přijatelnosti či nepřijatelnosti určitých postojů (v našem případě lidskoprávního univerzalizmu nebo antikomunismu).

Pro metodologii historického institucionalismu je typické, že pracuje s časem ve smyslu sekvencí, časování a tempa událostí (Fioretos, Sheingate a Falletti 2016, 165). A jak již bylo řečeno, jeho metodologie rovněž vychází z předpokladu konzervativnosti v rozhodování na základě osvědčených vzorců. Jakmile jsou tyto vzorce jednou nastaveny a institucionalizovány, lze je pak jen těžko změnit (Peters, Pierre a King 2005, 1276). Odpor vůči změnám má obvykle personifikovanou podobu, což usnadňuje identifikaci klíčového agenta, jenž udržuje status quo.⁶ V našem případě se jedná o představitele, kteří se primárně podílejí na tvorbě zahraniční politiky a daný historický odkaz používají k vlastním legitimizačním účelům. Díky tomu tak podle historického institucionalismu

⁶ K názorným příkladům takovéto reakce patří polemika Lubomíra Zaorálka, Tomáše Petříčka a Karla Schwarzenberga, která byla během roku 2020 zveřejněna v českých médiích. Při jedné z dosud nejostřejších kritik Izraele v existenci České republiky došlo následně k výměně názorů mezi bývalými ministry zahraničních věcí na jednotlivé sporné body v rámci blízkovýchodního konfliktu (okupovaná území, palestinská samospráva atd.) Sám Zaorálek nicméně pod nátlakem ostatních nakonec potvrdil, že tato kritika není v žádném případě namířena proti společenství České republiky a Izraele.

dochází k jevu tzv. „uzamčení ve vzorci“, kdy všichni relevantní aktéři prostřednictvím vlastních strategií přispívají k zachování stávajícího vzorce chování (Thelen 1999, 385).

2 Rozdílné postoje k přesunu ambasády ČR a SR do Jeruzaléma v souvislosti s procesem mezinárodní legitimizace izraelské politiky

Spor ohledně Jeruzaléma na půdě OSN symbolizuje veškeré výtky vůči Izraeli v rámci izraelsko-palestinského sporu, ne-li přímo celého arabsko-izraelského (blízkovýchodního) konfliktu⁷. Jedná se zde jak o významnou snahu o omezení mezinárodní správy Jeruzaléma ve prospěch Izraele, tak o legitimizaci jednoho z nejviditelnějších symbolů územních zisků Izraele po šestidenní válce v roce 1967, které jsou dodnes (spolu s ostatním okupovanými územím) předmětem mezinárodní kritiky. Nejvíce veřejné publicity se přitom dostává jednáním v OSN (mezinárodní organizace, které jsou oba nástupnické státy Československa aktivními členy), přičemž v rámci izraelsko-palestinského sporu hlasuje Česká republika výrazně odlišně než Slovenská republika.

Za hlavní město Izraele je z pohledu mezinárodní komunity stále považován Tel Aviv, přičemž je nutné podotknout, že za standardních okolností (které Jeruzalém jako „corpus separatum“ nespĺňuje) je volba hlavního města vyjádřením suverenity daného státu a mezinárodní právo na ni neaplikuje nutnost uznání (Bílková 2018). Přestože je tedy plně v pravomoci Izraele vybrat si hlavní město dle svého uvážení (což Izrael ostatně učinil už prostřednictvím dodatku k Základnímu zákonu Izraele z roku 1980 nazvaného *Jeruzalém, hlavní město Izraele*)⁸, v případě Jeruzaléma to vzhledem k výše uvedenému statutu není možné. Vzhledem k tomu, že rovněž preferovaná varianta plánu mezinárodního společenství pro budoucnost Jeruzaléma (rozdělení Jeruzaléma na dvě hlavní města) vylučuje jakékoli jednostranné určení (ať už ze strany Izraele nebo jiného státu), nabývá

⁷ Arabsko-izraelský konflikt se datuje od dob židovského přístěhovalectví do Palestiny na základě tzv. Balfourovy deklarace z období první světové války. Přestože původně existovalo několik dalších variant, sionistické hnutí zvolilo nakonec Palestinu na základě historické vazby.

⁸ K tomuto dodatku se vztahují hned dvě rezoluce Rady bezpečnosti OSN z roku 1980, a to rezoluce č. 476, která odmítá, že by dodatek měl jakékoli právní účinky, resp. rezoluce č. 478, která ho označuje přímo za porušení mezinárodního práva a vyzvala všechny ke stáhnutí zastupitelských úřadů z Jeruzaléma.

přesun ambasády USA do Jeruzaléma podobu propagandistického tahu, který má přispět k posílení legitimizace izraelské politiky.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 242 proti Izraeli po šestidenní válce z roku 1967 spolu s rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 338 po jomkipurské válce v roce 1973 zahájily éru rezolucí reagujících na snahu Izraele zachovat územní zisky plynoucí z vítězství v těchto konfliktech. Rezoluce č. 242 byla jednomyslně schválena 22. listopadu 1967, přičemž se tato rezoluce odvolává především na „nepřípustnost nabývání území válkou a na nutnost usilovat o spravedlivý mír, v němž bude moci každý stát v oblasti žít v bezpečí“ (UN 1967).

OSN představuje pro oba nástupnické státy Československa zásadní platformu pro účast na globální zahraniční politice a má v současné době má 193 členských států. Česká republika jako nástupnický stát Československa, které v roce 1945 patřilo k jednomu z 51 zakládajících států, je členem od 19. ledna 1993, stejně jako Slovenská republika (OSN 2014). Oba státy jsou v OSN velmi aktivní a jejich zástupci v minulosti působili jako předsedové Valných shromáždění – za Českou republiku Jan Kavan (2002-2003), za Slovenskou republiku Miroslav Lajčák (2017-2018).

Dle Charty OSN (OSN, Charta Organizace spojených národů 1945) patří k hlavním úkolům OSN především péče o mezinárodní bezpečnost, rozvíjení přátelských vztahů a koordinace spolupráce při naplňování těchto cílů. Její působení zahrnuje i nasazení vojenské síly pod jejím mandátem. Přes nepopiratelné úspěchy, které měla OSN při řešení řady konfliktů v minulosti, je její působení v posledních letech předmětem kritiky a reformních snah, které by jí umožnili lépe reagovat na proměny současného světa. Přesto i nadále představuje jednoho z celosvětově nejsilnějších mediátorů konfliktních témat, k nimž patří také dlouholetý spor o Jeruzalém.

Česká republika má v OSN svoje stálá zastoupení v New Yorku, Ženevě a ve Vídni. Přímo v České republice pak sídlí Kancelář Světové zdravotnické organizace, Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, Mezinárodní organizace pro migraci nebo Český výbor pro UNICEF. Významné je její působení v Radě bezpečnosti v roli nestálého člena v období 1994-1995. Jako nástupnický stát Československa se podílí na řízení řady dalších agentur, přičemž první kancelář OSN na území Československa byla otevřena v roce 1947. Česká republika je aktivní rovněž v účasti na mírových vojenských operacích (OSN 2014).

Slovenská republika se také v OSN podílí na řízení řady agentur, například v období 2010-2012 byla členem Hospodářské a sociální rady OSN, dále byla členem

Bezpečnostní rady OSN v letech 2006-2007 a Rady OSN pro lidská práva v období 2008-2011. Stejně jako Česká republika působí rovněž ve vojenských mírových misích OSN, včetně misí na Blízkém východě (MZVSR 2017). Slovenská republika předsedala 72. Valnému shromáždění OSN 2017-2018, během kterého došlo i k přijetí nové rezoluce⁹ ohledně statusu Jeruzaléma (UN 2017).

Během hlasování o přijetí Rezoluce OSN o Jeruzalému 21. prosince 2017 na mimořádném shromáždění Slovenská republika hlasovala pro přijetí rezoluce, zatímco Česká republika se zdržela s poznámkou Jiřího Ellingera, zástupce stálé představitelky České republiky při OSN: „Česká republika plně podporuje společný postoj Evropské unie k Jeruzalému, jak je vyjádřen v nejnovějším prohlášení Evropské rady. Přesto jsme se rozhodli zdržet se dnešního hlasování, protože podle našeho názoru usnesení ES-10/19 nepřispívá k mírovému procesu na Blízkém východě. Naopak přispívá k prohlubování rozdílů mezi oběma stranami — Izraelci a Palestinci. Česká republika pevně věří, že je důležité, abychom v otázce Jeruzaléma dosáhli výsledku u jednacího stolu“ (UN, A/ES-10/PV.37 official records 2017, 21).

Význam Jeruzaléma, a to nejen v rámci arabsko-izraelského konfliktu¹⁰ spočívá především v jeho historicko-symbolické funkci. Ať už z hlediska historicko-geografického – Jeruzalém jako místo, kde se střetávají judaismus, křesťanství a islám, tak vzhledem k jeho internacionalizaci pod správou OSN, která se však zatím nedokázala příliš prosadit v praxi. Z pohledu Izraele je touha po mezinárodním uznání Jeruzaléma jako hlavního města Izraele kombinací hned několika legitimizačních tendencí, a to především s ohledem na teritoriální suverenitu Izraele jako takového. V případě Jeruzaléma bylo navíc posilování vlivu Izraele prováděno rozšiřováním západní části Jeruzaléma a ničením okolních arabských vesnic, což postupně vedlo ke zdvojnásobení počtu židovského obyvatelstva ve srovnání s rokem 1967.

K legitimizačním tendencím je dále potřeba podotknout, že se Izrael od svého vzniku v roce 1948 potýká s tím, že jej v rámci blízkovýchodního regionu okolní státy

⁹ Ohledně Jeruzaléma a jeho statusu byla již v minulosti přijata celá řada rozhodnutí, např. rezoluce Valného shromáždění OSN č. 181 z roku 1947, resp. rezoluce č. 194 z roku 1948. Už v rámci rozdělení britského mandátu Palestina tak bylo stanoveno, že Jeruzalém bude mít jako „corpus separatum“ mezinárodní správu OSN.

¹⁰ Historie blízkovýchodního konfliktu má několik zásadních mezníků, během nichž docházelo k další eskalaci, a to zejména s ohledem na izraelský zábor území z tehdejší doby: kromě vzniku Státu Izrael v roce 1948 se jedná o konflikt s Egyptem v roce 1956 v souvislosti s uzavřením Suezského průplavu a tzv. šestidenní válku v roce 1967. Navzdory všem dosavadním mírovým rozhovorům, jsou pod izraelskou správou i nadále Golanské výšiny a Západní břeh Jordánu, což je předmětem řady rezolucí OSN.

(a řada dalších muslimských zemí) nepovažují za legitimního aktéra mezinárodních vztahů a nemají s ním navázány diplomatické styky. Tato skutečnost se odráží i v tom, že Izrael je v hospodářské oblasti odkázán především na zahraniční obchod se zeměmi mimo blízkovýchodní region (až na určité výjimky, jako jsou s velkými omezeními Egypt a Jordánsko, případně od roku 2020 také Spojené arabské emiráty, Bahrajn, Súdán a Maroko).

Snaha o posílení mezinárodní pozice Izraele prostřednictvím legitimizačního přesunutí ambasády Spojených států do Jeruzaléma se datuje už do roku 1995, kdy byl přijat americkým Kongresem tzv. Jerusalem Embassy Act. Nicméně v praxi k tomu přistoupil až prezident Donald Trump, a to 14. května 2018. Vzhledem k zvláštnímu vztahu USA a Izraele¹¹ tomu na konci roku 2017 předcházela rozsáhlá iniciativa USA v OSN, ke které se kromě řady ostatních zemí připojila rovněž Česká republika.

Jak již bylo zmíněno, umístění zastupitelského úřadu z pohledu mezinárodního práva „v obecné rovině nezakládá akt uznání daného města hlavním městem státu“ (D’Evereux 2019, 139). Avšak vzhledem k tomu, že se zastupitelské úřady obvykle nacházejí v hlavním městě daného státu, byl zde systematicky navozován dojem toho, že přesun ambasády je zároveň plnohodnotným legitimizačním krokem.¹² To by ovšem bylo možné pouze v případě výslovného uznání Západního Jeruzaléma jako hlavního města Izraele, ne prostřednictvím přesunu ambasády (D’Evereux 2019, 140).

V této souvislosti nezbyvá než pojímat přesunutí ambasády do Jeruzaléma jako pouhý administrativní akt (Bílková 2018). Na ten však nicméně v rámci legitimizačních snah navázalo 19. července 2018 přijetí zákona izraelským parlamentem prohlašující Izrael za výlučně židovský stát (ČTK 2018). Zde se ovšem Izrael opět dostává do kontradikce vůči rezoluci OSN č. 2334, která odsuzuje zakládání židovských osad na okupovaných územích.

Vedle politického rozměru je stále nutné mít na zřeteli i rozměr náboženský, díky němuž je Jeruzalém považován za tradičně privilegované místo nejen v judaismu, ale i v islámu vedle poutních míst Mekky a Mediny. Jeruzalém se tak stává rovněž součástí boje o kulturní převahu. Přesunutí ambasády Spojených států totiž vyvolalo mimo jiné reakci ze strany Turecka, Spojených arabských emirátů (SAE) a Saúdské Arábie v podobě

¹¹ Ve Spojených státech žije přibližně stejně Židů jako v Izraeli, a to především ve velkých městech, přičemž patří k vzdělané vrstvě s vlivnou lobby.

¹² Pro Izrael by bylo krajně nevýhodné přistoupit na respektování hranic před rokem 1967. Ztratil by tím vliv nejen v okupovaném Východním Jeruzalémě, ale i přímo v historickém centru.

financování renovací islámských jeruzalémských památek, a to za čtvrt miliardy dolarů. Turecko, ve snaze posílit svoji pozici regionálního hegemona, se kromě podpory islámské kultury významně podílí i na financování muslimské misijní charity v Jeruzalémě (Visser 2020).

V tomto ohledu lze shrnout, že legitimizační strategie v případě Jeruzaléma má jak mezinárodní, tak regionální tendence. Pro Českou a Slovenskou republiku je přitom významný především mezinárodní aspekt, a přestože nelze předpokládat, že budou mít tyto státy někdy v budoucnu významnější funkci během mírových jednání o izraelsko-palestinském konfliktu (ačkoli o to Česká republika projevila nejednou v minulosti velký zájem), podpora zájmů Izraele bude mít i nadále svoji zahraničněpolitickou hodnotu především ve smyslu otevřeného přihlášení se k upřednostňování strategických zájmů USA před zájmy EU v tomto regionu (ČTK a iDNES.cz 2018).

3 Identifikace uzlových bodů (křižovatek)

Identifikace uzlových bodů nebo křižovatek, na jejichž základě se po roce 1992 diferencoval vztah České a Slovenská republika vůči Izraeli (a podpora legitimizačních sporů Izraele vůči ostatním stranám v případě Jeruzaléma), obsahuje kromě několika historických mezníků také několik časových sekvencí. Právě během nich se vytvářely předpoklady pro budoucí institucionální setrvačnost těchto rozdílných zahraničněpolitických přístupů.

K uzlovým bodům (křižovatkám) patří porážka Pražského jara v roce 1968 následovaná „normalizací“. Dále pak Sametová revoluce v listopadu 1989, kdy se spolu s transformačními otázkami opět dostala do popředí slovenská otázka (která vyústila až v rozdělení Československa v roce 1992), a nakonec období institucionálního „návratu do Evropy“, kdy až do roku 1998 nebylo jasné, zda se Slovenské republice na rozdíl od České republiky podaří v dohledném horizontu vstoupit do Severoatlantické aliance a Evropské unie, a to z důvodů mezinárodní nevěrohodnosti „mečiarismu“.¹³

Zásadní roli dále hraje přihlášení se ke kontinuitě s formativní fází československé zahraniční politiky, která probíhala v letech 1990-1992. Tehdy prošlo institucionální nastavení zahraniční politiky platné před rokem 1989 radikálním přehodnocením a následnou transformací. Právě zde leží hlavní uzlový bod, který má na rozdílné zahraničněpolitické chování České a Slovenské republiky vůči Izraeli největší vliv, a to v podobě přiznané kontinuity nebo diskontinuity s touto formativní fází. Proto je potřeba zodpovědět otázku, co vytvořilo předpoklady k rozdílným trajektoriím zahraniční politiky po roce 1992, přičemž je třeba přihlédnout i k ostatním výše zmíněným uzlovým bodům, jež jsou často přehlíženy, případně jim není věnována dostatečná pozornost.

I tyto přehlížené uzlové body tvoří součást symbolů historických událostí ve formě nejrůznějších komunikačních zkratk, které pak jsou součástí běžné komunikace mezi politickými elitami a řadovým obyvatelstvem. Pražské jaro, normalizace, Sametová revoluce nebo první republika představují nejen určité symboly historických událostí (často provázené příslušnou mytologií), ale mají i zcela reálný dopad na zpětnou vazbu při hodnocení zahraniční politiky. Klíčové je zde uvědomit si, jak výrazně se v tomto bodě české a slovenské prostředí odlišuje navzdory desítkám let ve společném státě, často až na

¹³ Označení pro způsob vlády slovenského premiéra Vladimíra Mečiara, s vrcholem v letech 1994-1998, provázený flagrantním nedodržením zákonů a porušováním lidských práv a občanských svobod.

úroveň vzájemného nepochopení. Jedním z typických příkladů, na který upozorňuje Tomáš Weiss, je například český symbol „Mnichova“, jehož neustálé udržování má svůj reálný odraz na český postoj k aliancím všeho druhu, resp. na nedůvěru k nim a snahu o soběstačnost (Dostál a Mesežnikov 2017, 28).

Kromě zvýšené komunikace prostřednictvím symbolů je pro zahraniční politiků příznačné také to, že se její tvorbou zabývá velmi malá skupina osob. Tím se dostává do popředí především osobní zkušenost klíčových politických aktérů, kdy jednotlivci mohou ve výjimečných dobách prosadit i koncept nebo prioritu zahraniční politiky, která je pro většinu obyvatelstva nepřijatelná. V českém prostředí se jedná typicky o prosazování podpory lidskoprávní agendy ve světě (zejména v některých východoevropských zemích), která vznikla na základě osobní zkušenosti normalizačních disidentů (Dostál a Mesežnikov 2017, 28). Je příznačné, že po odchodu těchto klíčových aktérů z aktivní politiky byla tato agenda podrobena několika neúspěšným pokusům o revizi, avšak bez výraznějšího dopadu na institucionální základy české zahraniční politiky.

Z hlediska zapojení širší veřejnosti nicméně platí přímá úměra v tom smyslu, že čím více se zabývá tématy, jež jsou z ideologicko-politického hlediska pocítovány jako zásadní, tím více nejrůznějších aktérů se procesu tvorby zahraniční politiky účastní (Kořan 2016, 9). Typickým příkladem je masová mobilizace slovenské veřejnosti ve volbách v roce 1998, která výrazně ovlivnila dosavadní zahraničněpolitické směřování Slovenské republiky a tempo její integrace do Severoatlantické aliance a Evropské unie. Tuto událost považují za uzlový bod především kvůli tomu, že od té doby zahraniční politika Slovenské republiky vůči Izraeli kopíruje oficiální postoj Evropské unie, což je patrné především na hlasováních v OSN.

Závislost československé zahraniční politiky před rokem 1989 na oficiální linii Sovětského svazu¹⁴ byla kromě negativního vymezování se vůči Izraeli nejvíce patrná zejména na podpoře revolučních hnutí v subsaharské Africe (Tulmets 2014, 34). Tato

¹⁴ Odmítnutí Východu jako kulturně zaostalého po roce 1989 provázela zejména rétorika „návratu do Evropy“, která do jisté míry vycházela z eseje Milana Kundera *Únos Západu* aneb *tragédie střední Evropy* z roku 1983. Jejím nejvýznamnějším novodobým představitelem se stal především Václav Havel. Jakkoli v mnohém s Kunderou nesouhlasil, navázal tím na debatu, kterou ve vánočním čísle *Listů* z roku 1968 odstartoval článek Milana Kundera *Český úděl*. Kundera v něm vyzdvihl význam Pražského jara jako okamžiku, kdy se český národ opět dostal do středu světových dějin, na což Václav Havel o něco později reagoval článkem *Český úděl?* v časopisu *Tvář*. Odmítl Kunderovo patetické vyznění a snahy Pražského jara staví do kontextu standardů civilizovaného světa. Tato debata v podstatě načrtla pozdější dva odlišné směry hodnocení historického přínosu Pražského jara (Pithart 2019).

závislost výrazně přispívala k tomu, že se z tohoto období nedochoval žádný oficiální myšlenkový odkaz, na který by mohla československá zahraniční politika po roce 1989 nějakým způsobem navázat. Disidentské přemýšlení o Evropě a mezinárodní politice, které tak často zmiňují odborné texty, je totiž spíše osobním postojem jednotlivých příslušníků disentu¹⁵ (a pozdějších klíčových aktérů institucionální změny po roce 1989 jako jsou Jiří Dienstbier nebo Václav Havel) než celkově přijímaným uceleným souborem myšlenek.¹⁶

Po roce 1989 tak sice došlo k zásadnímu principiálnímu obratu vedeným úzkým okruhem spolupracovníku Václava Havla a Jiřího Dienstbiera, ale vzhledem k tomu, že se tak stalo bez širší politické diskuse, nebyly následně některé principy zahraniční politiky vycházející z disidentského zázemí zcela přijaty mimo tento úzký okruh.¹⁷ Ať už se jedná o silný univerzalistický humanismus nebo široké pojetí mezinárodní zodpovědnosti a internacionalismus (Kořan 2016, 13).

Významným institucionálním dědictvím první republiky, které Československo převzalo po roce 1989, je neobvyklá role prezidenta republiky. A to především ve smyslu, že často docházelo kvůli ne zcela vyjasněným pravomocím k mimořádnému vlivu prezidenta na zahraniční politiku (Kořan 2016, 55). To platilo zejména o Václavu Havlovi, který v letech 1990 až 1992 v roli československého prezidenta výrazně formoval západní, a hlavně transatlantické směřování Československa. To ještě více upevnil ve funkci prezidenta České republiky, a to do té míry, že žádný z jeho nástupců nebyl schopen toto směřování nějak výrazněji narušit.¹⁸

K prohloubení „odtrženosti“ zahraniční politiky navíc přispěl i způsob příprav a vyjednávání o vstupu do Severoatlantické aliance a Evropské unie, kdy následné integrační procesy, „byly doslova taženy technickými a exekutivními otázkami, bez důslednější politické debaty“ (Kořan 2016, 13). Toto konstatování dokládá mimo jiné to, že tato principiální debata nebyla v České republice pocitována jako potřebná, neboť byla

¹⁵ Jedná se zejména o okruh Charty 77 založené v lednu 1977, která byla míněna zpočátku jako platforma pro široké spektrum aktérů, a to včetně bývalých členů KSČ vyloučených během normalizace. Přestože nebyla vyjádřením politické opozice jako takové, postupně byla do této role dotlačena kampaněmi předlistopadového režimu.

¹⁶ Petr Pithart jako příslušník disentu při nejrůznějších příležitostech vzpomíná, že navzdory těmto nenávisným kampaním nebyl disent součástí veřejného prostoru. Ještě v listopadu 1989 neznal Václava Havla skoro nikdo, přičemž povědomí o něm rozšířil až *Dálkový výslech* Karla Hvizďaly, strukturovaný jako rozsáhlý autobiografický rozhovor s Václavem Havlem (Hvizďala 2021).

¹⁷ Sdílená představa o roli daného státu v zahraniční politice je základem teorie rolí založených na textu Kaleviho Holstiho *Koncepce národní role ve studiu zahraniční politiky* (Holsti 1970). Vychází ze studia sdílených představ elit o roli a účelu daného státu jako aktéra systému mezinárodní politiky, přičemž kromě domácí zdrojů a kontextu bere v úvahu i strukturální faktory a vnější očekávání.

¹⁸ To platí i o snaze Miloše Zemana o prosazení výraznější orientace České republiky na Rusko a Čínu.

již samozřejmou institucionální součástí zahraniční politiky v širším smyslu slova na základě kontinuity s Československem (oproti zmiňovanému příkladu slovenských voleb v roce 1998).

K ústředním rysům režimu po roce 1989 v Československu, a následně po roce 1993 v České republice, patří „zahlcení minulostí“ (D. Kunštát 2011, 16). Principiální obrat v roce 1989 provázený radikálním odmítnutím předlistopadového režimu (které vytvořilo předpoklady pro institucionalizaci antikomunismu, včetně právní kodifikace) nemá v rámci zemí bývalého východního bloku srovnatelnou obdobu. A to při současném zachování komunistické strany, která vůbec nezastírá přímou kontinuitu s předlistopadovou KSČ. Dalším uzlovým bodem (křižovatkou) je míra radikálnosti rozchodu s komunistickou minulostí plynoucí z hodnocení přínosů normalizačního režimu. Slovenská republika v tomto ohledu vykazuje oproti České republice znaky mírnějšího odsouzení, kdy jedním z hlavních vlivů je pocit výrazného civilizačního přínosu v rámci modernizace Slovenska a ideologická mírnost režimu, který na Slovensku nepotřeboval potlačovat odkaz Pražského jara.

Při analýze vlivu historické zkušenosti na současná politická rozhodnutí po roce 1989 v Československu, resp. od roku 1993 v České republice a Slovenské republice, tedy považuji za nutné vzít v úvahu následující prvky plynoucí z událostí, které jsem uvedl jako uzlové body:

- míra přiznané kontinuity s Československem (a to jak meziválečným, tak polistopadovým),
- vliv disidentů a akceptovatelnost jejich myšlenek u široké veřejnosti,
- míra vyrovnání se s předlistopadovým režimem,
- rozdílné geopolitické směřování (gravitaci) obou zemí.

3.1 Odkaz první Československé republiky

V současné odborné literatuře zabývající se tranzicí zemí V4 od totalitarismu k demokracii po roce 1989 je Slovenské republice (na rozdíl od České republiky, Polska a Maďarska) věnovaná jen velmi malá nebo spíš vůbec žádná pozornost faktu, že Slovensko tvoří svébytnou entitu. V podstatě zde nevystupuje ze stínu České republiky. Na druhou stranu zde jistou roli může hrát určitá institucionální nepřehlednost Slovenské republiky během éry mečiarismu, kdy nebylo zřejmé, nakolik se jedná pouze o přechodný stav nebo trend, kterým se bude politika Slovenské republiky ubírat i nadále (což vyřešily

až volby ve Slovenské republice v roce 1998).

Paradoxem jdoucím napříč celými moderními slovenskými dějinami je neochota přiznat kontinuitu příslušnosti Slovenské republiky k jednotlivým historickým uskupením, jichž bylo Slovensko v průběhu historie nedílnou součástí. Ať už se jednalo o příslušnost k Uhersku do konce první světové války, která trvala skoro tisíc let, nebo o příslušnost k Československu, kterého bylo až na období druhé světové války od roku 1918 do roku 1992 součástí (Kalhousová 2019). Je samozřejmé zcela nepřijatelné přihlásit se otevřeně k válečnému Slovenskému štátu, což je přímo v preambuli ústavy Slovenské republiky vyřešeno odkazem na „cyrilo-metodějské duchovní dědictví a historický odkaz Velké Moravy vycházející z přirozeného práva národů na sebeurčení“.

S ohledem na Masarykovu citaci v úvodu této práce považuji za nezbytné zmínit i okolnosti vzniku Československa v roce 1918. Vznik Československa byl především umožněn historickým kontextem. Rozpadem Rakouska-Uherska na konci první světové války totiž vyústily snahy zahraničního odboje v ustavení Československé republiky. Autorita T. G. Masaryka, o které nebylo pochyb, zanechala svůj otisk v konfiguraci výjimečného postavení hlavy státu, prezidenta republiky (Klimek 2017, 20). Tento fakt je důležitý s ohledem na převzetí této konfigurace prezidentské funkce Československem po roce 1989, přičemž i během předlistopadového režimu byla funkce prezidenta do jisté míry zachována, ačkoli to bylo v rámci zemí východního bloku velmi neobvyklé.

Snaha sjednotit český a slovenský národní program na přelomu devatenáctého a dvacátého století se nezdařila, což mělo své hlubší historické důvody. Zatímco český národní program byl odvozen z historického práva odvozeného od starší české státnosti, slovenský národní program z nedostatku vlastní historické státnosti vycházel naopak pouze z práva přirozeného (Rychlík 2015, 32). Pro naše účely samozřejmě nemá smysl zacházet do přílišných historických detailů, nicméně s ohledem na další vývoj je vhodné připomenout alespoň základní parametry české státnosti.

Politická samostatnost českého království, jakkoli v praxi výrazně omezená, nebyla nikdy promlčena úplně. Nástup Habsburků na český trůn v osobě rakouského arciknížete Ferdinanda volbou českých stavů v roce 1526 teoreticky neznamenal konec české státnosti, jelikož české království i nadále politicky existovalo prostřednictvím personální unie s Rakouskem a Uhrami. Na tom nic neměnilo ani zrušení českých státních úřadů, které proběhlo následkem vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 (Rychlík 2015, 32).

Češi měli i později oproti Slovákům nesrovnatelně lepší podmínky pro kulturní rozvoj díky své příslušnosti k předlitavské části monarchie. Slovenská příslušnost k Uhrám znamenala nutnost čelit maďarizaci po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867. A to maďarizaci natolik silné, že ve svém důsledku měla vést k vytvoření maďarského státu s negativním dopadem na proces slovenské národní emancipace: „jestliže proces utváření národů v 1. polovině 19. století probíhal u Čechů a Slováků paralelně a u Slováků měl pouze menší dosah na široké lidové vrstvy, pak v 2. polovině 19. století se vývoj slovenské občanské společnosti začal zpomalovat“ (Rychlík 2015, 38).

Nabízí se zde pochopitelně otázka, zda v tomto prostředí byly podmínky pro vytvoření jednoho etnického česko-slovenského vědomí. V Rakousku-Uhersku vzhledem k dualismu k tomu nejen nebyly vhodné podmínky, ale zároveň by to pro Čechy znamenalo „vzdát se svých státoprávních představ založených na historickém českém právu“ (Rychlík 2015, 40).

To kontrastuje s praxí meziválečného Československa, kdy v souvislosti s národnostní otázkou očekávali Češi komplikace především od německého obyvatelstva, přičemž Češi měli větší tendence předpokládat, že Češi a Slováci¹⁹ jsou jeden národ (Rychlík 2015, 55). Tato myšlenka se setkávala s různou mírou přijetí na obou stranách a v konečném důsledku posilovala slovenské autonomistické hnutí založené mimo jiné i na snaze chránit postavení katolické církve ve slovenské společnosti (Rychlík 2015, 79).

Odmítnutí kontinuity s Československem přímo v ústavě Slovenské republiky, a to nepřihlášením se k ní, tak má celou řadu historických důvodů. Ať už se jedná o reminiscence na okolnosti vzniku Československa a zásluhy slovenských krajanských spolků v USA, o následné soužití, odkaz Slovenského štátu nebo praktické nedostatky federativního uspořádání ČSSR. Jako další téma je nutné zahrnout i poměr meziválečného Československa k židovské menšině, které se rovněž jako česko-slovenská otázka formovala dávno před jeho vznikem v roce 1918, přičemž tento historický základ měl v českých zemích a na Slovensku velmi odlišné parametry.

Tato odlišnost nesporně souvisí s mírou modernizace a sekularizace, jež dávno před první světovou válkou umožnila vznik českožidovského hnutí, a to na přelomu

¹⁹ Příslušnost ať už ke katolické nebo evangelické církvi měla z pohledu slovenského národního uvědomění větší roli, než tomu bylo v českých zemích. A to navzdory tomu, že vyšší duchovenstvo podporovalo maďarizaci. Ostatně i Katolická lidová strana, která bylo předchůdkyní klerofašistické Slovenské ľudové strany (resp. Hlinkovy slovenské ľudové strany), vznikla kvůli boji proti uherským církevním zákonům, jejichž součástí byla mimo jiné i plná emancipace Židů (Rychlík 2015, 88).

sedmdesátých a osmdesátých let 19. století, z kterého se následně vyvinulo „české asimilantství“ (Křen 2005, 268). To vyvrcholilo v meziválečném Československu tím způsobem, že Židé v této době tvořili v českých zemích převážně počestěnou a sekularizovanou vyšší a střední třídu. Na Slovensku naproti tomu k takto rozsáhlé modernizaci nedošlo. I v meziválečné době tak převažovala situace z doby před první světovou válkou, kdy většina Židů původem z venkova patřila k chudým vrstvám a byla silně religiózní. Podobně tedy jako na Podkarpatské Rusi tu mezi Židy převládal východoevropský „haličský“ typ (Křen 2005, 269). Výjimkou byla pouze Bratislava, kde převažovali Židé uherského typu.

Velký vliv prezidenta T. G. Masaryka jako výrazného a veřejně známého odpůrce antisemitismu umožnil v meziválečném Československu soužití Židů s majoritní populací do té míry, že to bylo v zahraničí oceňováno jako „demokratický výkon“ (Křen 2005, 411), zdaleka se vymykající běžným poměrům v sousedních zemích. Československo dále jako jediné uznalo Židy za „zvláštní národ, a to dokonce bez ohledu na to, že nesplňovali podmínku vlastního jazyka“ (Křen 2005, 412). To samozřejmě do jisté míry vyplývalo z potřeby oslabit německou menšinu. Dalším faktorem bylo, že tehdy Praha znovu patřila k významným centrům židovské kultury. Tato skutečnost bude později ve formě výrazných reminiscencí hrát roli v návaznosti na situaci v kulturní oblasti za normalizace. Na Slovensku bylo v meziválečné době obyvatelstvo v přístupu k Židům rozděleno na část kopírující československou vládní politiku, která zahrnovala především evangelíky, a na část druhou, kterou představovali příznivci Hlinkovy ľudové strany, kde byl „značně rozšířen tradiční klerikální antisemitismus, nejednou podpořený i církevními představiteli“ (Křen 2005, 412).

Kateřina Čapková, která se ve svých pracích zaměřuje na židovskou komunitu v Čechách²⁰ v době 1918-1948, upozorňuje na úskalí, která přinášel rámec česko-německého národního konfliktu, ať už se jednalo o vliv tohoto konfliktu na sionistické hnutí²¹ nebo na představu Židů jako komunity mezi Čechy a Němci (Čapková 2013, 308). Svoji roli zde totiž hrála snaha představitelů meziválečného Československa snižovat velikost německé menšiny všemi dostupnými administrativními prostředky. Například při

²⁰ Je obecně známo, že sekulární charakter židovské komunity v českých zemích byl výrazně západní, čímž se zásadně odlišoval od východního snad ve všech klíčových parametrech. Ať už se jednalo o odklon od ortodoxie, míru integrace do majoritní společnosti, míru vzdělanosti nebo sociální postavení.

²¹ Loajalita k Československu tak představovala jedno z hlavních pojetek mezi českými, německými a sionisticky orientovanými Židy.

sčítání lidu bylo možností zvolit si pouze jednu národnost. Z propagandistického hlediska se následně toto uznání židovské národnosti podařilo proměnit v symbol „demokratického charakteru Československa a jeho velkorysé politiky vůči menšinám“ (Čapková 2013, 311).

„Demokratický výkon“ Československa v souvislosti s potíráním antisemitismu měl působit především do zahraničí vůči Spojencům, na jejichž podpoře byla existence Československa závislá (Orzoff 2009). Nicméně je jasné, že zde silně působila vysoká míra sekularizace české společnosti, bez které by byl tento „demokratický výkon“ nemyslitelný. Dále zde hrála roli snaha Židů o veřejné prokazování loajality vůči Československu a jeho představitelům, zejména u německy mluvících Židů. Tito německy mluvící Židé pak začali působit buď v rámci českých spolků nebo v sionistickém hnutí (Čapková 2013, 312).

Boj proti antisemitismu se tak za první republiky díky Masarykovy stal součástí základních hodnot prvorepublikového režimu. To se projevilo i v tom, že se antisemitismus stal součástí vnitropolitického boje a byl používán proti československé vládě všemi „iredentistickými“ pravicovými stranami zastupující ostatní československé menšiny, popř. slovenské autonomisty (Čapková 2013, 315). Po přijetí Mnichovské dohody se stal antisemitismus za doby druhé republiky (od 30. září do 15. března 1939) běžnou součástí veřejného prostoru společně s kritikou a dehonestací ideálů první republiky.

Otázkou zůstává, nakolik se tyto postoje přenesly do následujících generací, zvláště poté, co byla drtivá většina československého židovského obyvatelstva povražděna během druhé světové války. Bez každodenního soužití se postoj k židovství přesunul spíše do oblasti historické paměti a pokud s ním bylo nějak zacházeno, tak především tak, že byl systematicky vytěžován jak komunistickými ideology, tak jejich oponenty s ohledem na negativní postoj komunistického režimu vůči Izraeli.

3.2 Odkaz předlistopadového režimu

O odkazu předlistopadového režimu lze v souvislosti s tématem této práce mluvit ve dvou rovinách. Jednu tvoří rámec postoje komunistického k židovství a Izraeli, ve kterém se mísily závislost zahraniční politiky na Sovětském svazu a potřeba kultivovat vnitropolitického nepřítele, zejména pak v období normalizačního režimu. Druhou z nich je otázka spojená s rozdílnou mírou ideologické kontroly komunistického režimu uplatňovaná v české a slovenské části Československa po porážce Pražského jara a dále

v rozdílně vnímaném civilizačním přínosu normalizačního režimu.

Československá zahraniční politika vůči Izraeli, která od jeho založení v roce 1948 prošla několika proměnami, měla zcela zřejmý souběh jak se zacílením politických procesů v Československu v padesátých letech, tak s uvolněním během Pražského jara.²² Výrazněji se do veřejného prostoru začalo téma židovského odkazu v Československu vracet na konci osmdesátých let, kdy začal oslabovat ideologický tlak v rámci perestrojky, a to prostřednictvím iniciativ disentu.²³ Československá zahraniční politika v roce 1990 pak mimo jiné navazovala i na vstřícný vztah předních politiků první republiky, především pak na vztah T. G. Masaryka k sionismu²⁴, který se v mnohém podobal českým požadavkům před vznikem první republiky v roce 1918. Proto bylo právo na sebeurčení v českém prostředí přijímáno s velkým pochopením (Taterová 2016, 57).

I to bylo jedním z důvodů, proč Československo na konci čtyřicátých let vystupovalo jako prostředník mezi Sovětským svazem a sionistickým hnutím. Sovětský svaz byl prvním státem na světě, který uznal Izrael už 17. května 1948, tři dny po vyhlášení nezávislosti dne 14. května 1948. Další země východního bloku jako Československo, Jugoslávie a Polsko uznaly Izrael o několik dní později, a to 18. května 1948. Jak již bylo zmíněno, jen málokterý zahraničněpolitický vztah Československa vůči jednotlivým zemím totiž prošel tak výraznými výkyvy, a to od bezvýhradné podpory v prvních letech existence Izraele až po přerušení diplomatických styků v důsledku šestidenní války v červnu 1967.²⁵ Tyto výkyvy se odvíjely jak od mezinárodní situace během studené války, tak od vnitropolitické situace v Československu (Taterová 2016, 52).

Vyvraždění židovského obyvatelstva během druhé světové války, i nelehká situace

²² Uvolnění během Pražského jara umožnilo, aby se ve veřejném prostoru vynořila řada témat, která do té doby byla komunistickým režimem tabuizována nebo falšována (první republika, nekomunistický protinacistický odboj, slovenský autonomismus nebo dějiny Slovenského národního povstání).

²³ Díky kampaním, které provázely politické monstrprocesy v Československu v padesátých letech, lze termín režimní antisemitismus doložit jen nepřímo a z pochopitelných důvodů rozhodně nikdy nepředstavoval oficiální politickou linii. Disent se proti tomuto neviditelnému režimnímu antisemitismu začal koncem osmdesátých let výrazněji vymezovat, a to zejména v souvislosti se snahou režimu o potlačení židovského kulturního odkazu.

²⁴ Sionismus jako myšlenkový směr se rozvíjel od druhé poloviny 19. století a jeho hlavním cílem bylo vybudování národního židovského státu. Za jeho duchovního otce je pokládán Theodor Herzl. Významným mezníkem byl rok 1917, kdy byla schválena tzv. Balfourova deklarace, která vyjadřovala podporu Velké Británie pro vytvoření židovského státu v Palestině. Sionismus obsahoval mnoho různých směrů, včetně socialistického, jehož nejznámějším představitelem byl David Ben Gurion, první premiér Izraele v roce 1948. Paradoxně existují rovněž židovské ortodoxní skupiny, které sionismus pokládají za naprosto nepřijatelnou náboženskou herezi.

²⁵ V důsledku šestidenní války přerušilo Československo i další východoevropské satelity Sovětského svazu kromě Rumunska diplomatické vztahy s Izraelem. Od té doby zastupovalo československé zájmy v Izraeli Rakousko a izraelské zájmy v Československu Švédsko.

přeživších, zvláště pokud nemluvili česky, zcela zahladila výsledky dosavadního vývoje soužití Židů a Čechů (Čapková 2019). Po vzniku Izraele zde přibyl ještě další faktor ovlivňující vnímání Židů v podobě antisionistických kampaní komunistického režimu, a to už během politických procesů v padesátých letech, ve kterých byla odsouzena a popravena řada funkcionářů KSČ židovského původu. V souvislosti s odsouzením „protistátního spikleneckého centra Rudolfa Slánského“ pak v rámci vnitrostranického boje navíc došlo k přesunu pravomocí ve prospěch funkce československého prezidenta (Kaplan 2009, 149).

Zároveň bylo během padesátých let stále více zřejmé, že původně zamýšlené sbližování Izraele se sovětským blokem se neuskuteční. Naopak posilovaly vazby Izraele na liberální blok, které vytvářely předpoklady pro pozdější tzv. zvláštní vztah mezi Izraelem a Spojenými státy.²⁶ V téže době se československá zahraniční politika začínala zaměřovat na tzv. státy třetího světa²⁷ a podporu nejrůznějších národněosvobozeneckých hnutí.

Během Pražského jara v roce 1968 došlo ve vztahu Československa k Izraeli k jistému uvolnění danému celkovou atmosférou. Nicméně po vstupu vojsk Varšavské smlouvy a zahájení procesu „normalizace“ v dubnu 1969, kterou provázela výměna proreformní politické elity, došlo k vyostření vztahu k Židům na úroveň, která si nezdala s antisionistickými kampaněmi v padesátých letech. V zahraniční politice na globální úrovni se negativní postoj k Izraeli projevoval zejména v OSN, kdy Československo podpořilo proarabské rezoluce, včetně té z roku 1975, která přirovnává sionismus k rasismu.²⁸ Během sedmdesátých a osmdesátých let se navíc Československo kromě pokračujících dodávek vojenského materiálu arabským zemím jako Sýrie, Irák nebo Libye podílelo i na výcviku jednotlivých frakcí Organizace pro osvobození Palestiny (OOP).²⁹

K obnovení diplomatických vztahů Československa a Izraele došlo opět v důsledku

²⁶ Spočívá nejen v diplomatické podpoře Izraele na všech úrovních včetně OSN, ale i v materiální pomoci včetně vojenského materiálu. Tato podpora je dáвана do souvislosti nejen se strategickými záměry USA na blízkém východě, ale zejména s činností proizraelské lobby ze strany nejrůznější židovských organizací v USA.

²⁷ Jednalo se například o dodávky sovětských zbraní Egyptu na základě smlouvy z roku 1955, které svým rozsahem ovlivnily další průběh studené války a blízkovýchodního konfliktu (např. Suezská krize v roce 1956).

²⁸ Tato rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3379 z 10. listopadu 1975, přičemž v roce 1991 bylo rezolucí Valného shromáždění OSN 46/86 odvoláno rozhodnutí o tom, že „sionismus je formou rasismu a rasové diskriminace“.

²⁹ Jedná se o palestinskou organizaci, kterou založila Liga arabských států v roce 1964. Jásir Arafat ji vedl v letech 1969-2004, poté následoval Mahmúd Abbás. K hlavním cílům Organizace pro osvobození Palestiny stále podle jejího vlastního prohlášení patří likvidace Izraele.

závislosti jeho zahraniční politiky na SSSR, čemuž v roce 1987 předcházela schůzka ministrů zahraničí během zasedání Valného shromáždění OSN. Izrael následně navštívila československá obchodní delegace a občanům Izraele bylo umožněno cestovat do Československa. Na oficiální úrovni se dokonce těsně před rokem 1989 uvažovalo o výraznější změně v postoji vůči Izraeli za současného zachování podpory Palestíně. (Zídek a Sieber 2009).

Protiizraelské zaměření předlistopadového režimu se projevilo i v propagandě, a to bezprostředně na začátku padesátých let, kdy bylo zřejmé, že se Izrael přes veškerá očekávání nestane spojencem SSSR. S tím souvisela i proměna významu pojmu „sionismus“ v „reakční, nacionalisticky zabarvenou formu světového imperialismu“ (Svobodová 1994, 31), přičemž „kosmopolitismus“ se stal nálepkou pro ty, kteří podle komunistického režimu byli jako cizorodý prvek „cizí mentality, cizí národu, zemi“ (Svobodová 1994, 34).

Od politických procesů z počátku padesátých let byla používána etablovaná propagandistická schémata, kterých se normalizační režim držel i v sedmdesátých a osmdesátých letech, když je doplnil o pojem „židovský intelektuál“ (Svobodová 1994, 61). Právě ideologická konstrukce „židovského intelektuála“ umožňovala komunistickému režimu dehonestovat řadu osobností³⁰, které se podílely na Pražském jaru a patřily k jeho symbolům. Dále komunistickému režimu umožnil dehonestaci Pražského jara, který tak mohl vykládat Pražské jaro jako kontrarevoluční čin „sionistických sil a zpravodajských centrál imperialistických mocností“ (Svobodová 1994, 52).

Právě v souvislosti s Pražským jarem se z propagandistického hlediska jednalo o vítanou pomoc v situaci, kdy bylo potřeba najít osoby zodpovědné jak za kontrarevoluci, tak návazně i za sovětskou okupaci. Propojení antisionismu s hlediskem třídního nepřítele v realitě studené války s sebou ovšem neslo velmi silný antisemitský náboj. Nicméně je potřeba dodat, že mimo potřeby propagandy nebyl antisemitismus „vůdčím, určujícím, ani nejvýraznějším znakem či symptomem komunistického režimu. Byl pouze jeho vlastností stálou, nevyhnutelnou a svým způsobem logicky odůvodnitelnou“ (Svobodová 1994, 83).

Přihlášení se k odkazu T. G. Masaryka a k pozitivním momentům zahraniční politiky první republiky po roce 1989 ovšem mělo za následek, že začal být z nedostatku lepších vzorů bezděky pěstován v českém prostředí mýtus první Československé

³⁰ Jednalo se například o Eduarda Goldstückera, Otu Šika, Františka Kriegela aj.

republiky³¹ jako jedné z hospodářsky nejvyspělejších a nejdemokratičtějších zemí na světě (Kalhousová 2019, 163). Totéž potkalo i odkaz československé pomoci během etablování Izraele na přelomu čtyřicátých a padesátých let, která byla během komunistického režimu tabuizována v souladu s velmocenskou politikou Sovětského svazu. Po roce 1989 se odkaz československé pomoci během etablování Izraele stal jedním z pilířů česko-izraelských vztahů. Od té doby se bez odkazů na něj neobejde žádné veřejné prohlášení, což pomáhá udržovat při životě tento mýtus v podobě klíčového vlivu československé pomoci na záchraně Izraele (Čejka 2011, 30).

3.3 Odkaz disentu

Z opozice předlistopadového režimu, pro kterou se vžilo označení disent (ačkoli se jedné o velké zobecnění), vyšla politická elita, která po roce 1989 výrazně formovala charakter české zahraniční politiky do podoby, ve které pak bez větších obměn přetrvávala až do dnešní doby.³² Proto je zde dobré připomenout rozdíly, které panovaly mezi opozicí na konci osmdesátých let v českých zemích a na Slovensku, a to nejen v tématech, které zástupci opozice považovali za důležité.

Do jisté míry tyto rozdíly mezi opozicí v českých zemích a na Slovensku odráží i diametrálně odlišné přesvědčení řadového obyvatelstva Československa po roce 1989 o nutnosti provedení výrazné změny oproti předlistopadového režimu. Obyvatelstvo budoucí České republiky se od obyvatelstva budoucí Slovenské republiky lišilo koncem osmdesátých let především silným vědomím hospodářského úpadku a snížení civilizační úrovně, kterým Československo prošlo během komunistického režimu. Na Slovensku většina obyvatel toto základní poselství Sametové revoluce odmítala. Ještě průzkum v roce 2009 ukázal, že v otázce uznání nutnosti společenské transformace po roce 1989 „slovenská veřejnost (spolu s maďarskou) výrazně zaostává za českou a polskou“ (Bútorová 2019, 17), což je dáno především rozdílným vnímání přínosu modernizace (civilizačního přínosu) během předlistopadového režimu.

Rozdíly mezi opozičními aktivitami mezi disidenty³³ v českých zemích a na

³¹ Například Antonín Klimek byl v souvislosti s vydáním svého *Boje o Hrad* v roce 1996 kritizován za to, že v mnoha ohledech rozporuje mýtus první republiky etablovaný po roce 1989.

³² V pracích o disentu, např. od Šárky Waisové a Lindy Piknerové (Waisová a Piknerová 2012) je zmíněno, že česká zahraniční politika byla po roce 1989 disentem výrazně ovlivněna, nicméně je velmi obtížné disent jako skupinu (pokud odmyslíme opozici vůči komunistickému režimu) nějak ideologicky sjednotit a vymezit.

³³ Nejedná se samozřejmě pouze o československý fenomén, příslušníci opozičních aktivit existovali i v Polsku, Maďarsku nebo SSSR, pro něž je ostatně označení disent, který západní novináři používali pro

Slovensku byly dány nejen jejich početním nepoměrem, ale lišily se také v souvislosti s jejich zaměřením. Svoji roli sehrála především povaha ideologického prostředí, která v rámci normalizačního režimu byla na Slovensku mírnější než v českých zemích. Pro Slovensko bylo rovněž charakteristické, že oproti českým zemím se nepočtené jádro disentu, které tvořili rovněž opoziční katolíci a Alexander Dubček, soustředili především na občanská a církevní témata. Slovenské otázky se naproti tomu chopila „zcela konformní, zpola nekonformní „šedá zóna“ a část stranické nomenklatury – někteří autoři hovoří dokonce o reformním křídle v KSS. Obě tato namnoze osobně propojená prostředí spojovalo úsilí o obnovu či naplnění zcela formalizované federalizace“ (Křen 2005, 970).

Dne 1. ledna 1977 vystoupila Charta 77 s prohlášením ohledně neplnění závazků v souvislosti s lidskými právy (svoboda náboženského vyznání, svoboda pohybu, svoboda slova atd.), ke kterým se komunistické Československo zavázalo v rámci Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) v Helsinkách 1. srpna 1975.³⁴ Signatáři Charty 77 byli většinou intelektuálové a bývalí politici až na nepatrné výjimky v české části Československa. Do listopadu 1989 přitom počet nepřesáhl 1800 signatářů. Jednalo se tak spíše o intelektuální hnutí s minimálním dopadem (do roku 1988, kdy to změnilo zveřejnění petice Několik vět). Tím se Československo významně odlišovalo od Polska, kde k opozici patřily i „širší dělnické vrstvy“ (Rychlík 2020, 299).

V českých zemích začala Charta 77 v průběhu osmdesátých let postupně plnit roli politické opozice i z pohledu politických představitelů západních zemí. Konkrétně se tato opoziční role projevovala schůzkami během oficiálních návštěv, což bylo bráno jako „forma politického uznání“ (Křen 2005, 973). O disentu v rámci Československa lze tak mluvit především v souvislosti s obyvatelstvem velkých měst a se zaměřením převážně na české národní prostředí. Zatímco na Slovensku byl nejsilnější aspekt disentu podzemní katolicismus, ostatní témata (zejména v souvislosti s kritikou fungování federativní teorie a praxe) obhospodařovala stranická nomenklatura. V českých zemích začalo od roku 1987 nabývat na síle opoziční hnutí v podobě nejrůznějších občanských iniciativ, ať už v součinnosti s Chartou 77 nebo samostatně (Křen 2005, 974).

Významná kvalitativní role židovského kulturního odkazu (především literárního)³⁵

odpadlíky, obvyklejší.

³⁴ Jakkoli se o Závěrečném aktu KBSE mluví v souvislosti se závazky v oblasti lidských práv, jednalo se o významný krok ke snížení napětí mezi Západem a Východem, resp. upevnění statusu quo (např. uznání Německé demokratické republiky nebo hranic na Odře a Nise atd.).

³⁵ Během šedesátých let začala literárně působit nová generace významných židovských autorů jako jsou

souvisela se zákazem činnosti té části českých spisovatelů, kteří se významně angažovali během Pražského jara. Představitelé normalizačního režimu si byli vědomi opozičního potenciálu, který se snažili získat pod kontrolu založením nového Svazu českých spisovatelů. Čistky ovšem proběhly nakonec tak důkladně³⁶, že se tento zákaz činnosti výrazně projevil na kvalitě literární produkce. Na Slovensku si oproti tomu oficiální Svaz slovenských spisovatelů díky mírnějším čistkám zachoval svojí dosavadní reprezentativnost (Rychlík 2020, 286).

Jedním z nejdůležitějších prohlášení disentu před listopadem 1989 (pomineme-li ostatní občanské iniciativy) bylo zveřejnění petice Několik vět, který napsal Václav Havel spolu s Alexandrem Vondrou, Jiřím Křížanem a Stanislavem Devátým v roce 1988: „Vyzýváme vedení naší země, aby pochopilo, že nadešel čas ke skutečným a důkladným systémovým změnám a že tyto změny jsou svobodná a demokratická diskuse. Prvním krokem k jakýmkoli smysluplným změnám, novou ústavou počínaje a ekonomickou reformou konče, musí tedy být změna společenského klimatu v naší zemi, do kterého se musí vrátit duch svobody, důvěry, tolerance a plurality“. Podobně jako v případě prvního prohlášení Charty 77 zde došlo k hysterické reakci a protikampani v režimních médiích („Kdo seje vítr, sklízí bouři“), díky které se o této iniciativě dozvěděla široká veřejnost, a tak petici do listopadu 1989 podepsalo skoro čtyřicet tisíc občanů.

Vliv disentu na konci 80. let se později projevil i v odlišném hodnocení podílu jednotlivých skupin na Sametové revoluci, která proběhla v listopadu 1989: „k výkladu, že listopad 1989 byl záležitostí disidentů, se častěji hlásili příznivci vládního Smeru-SD, zatímco přívrženci opozičních stran, zejména Kresťansko-demokratického hnutia (KDH) a hnutí Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO), ho připisovali spíše vzepětí širokých vrstev obyvatelstva“ (Bútorová 2019, 25). Při hodnocení samotného přínosu revoluce pak velmi záleželo zejména na vztahu ke komunistickému režimu a na míře radikálnosti společenské transformace, která vzápětí následovala.

Výměna mocenské elity po roce 1989 s sebou přinesla radikální odmítnutí politiky komunistického Československa orientované na Sovětský svaz a snahu navázat na tradice první republiky, na což později přímo navázalo směřování zahraniční politiky České republiky směrem na západ. Slovenská republika se po rozdělení Československa ocitla

Ladislav Fuchs, Arnošt Lustig, Ludvík Aškenazy aj.

³⁶ V této souvislosti bych rád zmínil termín „Biafra ducha“, který v souvislosti s děním v Československu po srpnu 1968 použil Louis Aragon s odkazem na hladomor v africké Biafře (1967-1970).

v nepoměrně horší pozici než Česká republika, neboť na Československo po roce 1989 navazovat nechtěla. Dokonce se v této souvislosti vynořily obavy, aby nezapojení se do integrace do Severoatlantické aliance a Evropské unie z důvodu mezinárodní nevěrohodnosti neuvrhla Slovenskou republiku do izolace a hospodářské zaostalosti, což se nakonec podařilo zvrátit.³⁷

Transformace československé zahraniční politiky po roce 1989 prostřednictvím představitelů Charty 77 Václava Havla, Jiřího Dienstbiera a jejich spolupracovníků s sebou do zahraniční politiky vnesla lidskoprávní agendu jako politický nástroj, se kterým se jen velmi obtížně identifikovala široká veřejnost. A to nejen z důvodu, že obecná praxe zdůrazňovala především politický rozměr před rozměrem sociálním, ale i díky selektivnosti s jakou byl následně tento nástroj uplatňován například vůči režimům v Bělorusku nebo na Kubě (a neuplatňován ani v nejmenším vůči Izraeli). Je příznačné, že v praxi zahraniční politiky Slovenské republiky se prosazování lidských práv vycházející z disidentské zkušenosti výrazněji nerozvinulo.

Mluvíme-li tedy o disidentském odkazu v zahraniční politice, je třeba brát v úvahu, že se nejedná o tradici v teoretickém smyslu slova, ale spíše o určitý životní styl a jím formovaný způsob přemýšlení. Opozice vůči komunistickému režimu vyrostla během normalizace z celé řady traumat, zejména ze vstupu vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 a následných vnitropolitických důsledků, a to ať už se jedná o rozsáhlé kádrové čistky nebo o sociální vyloučení prostřednictvím zákazu výkonu zejména intelektuálních povolání (v kontrastu s Polskem, kde nositelem opozičních myšlenek bylo především dělnické hnutí).

4 Vliv historické zkušenosti na současná politická rozhodnutí

Radikální narušení kontinuity po roce 1989 se kromě institucionální změny v zahraničněpolitické rovině projevilo i na vnitropolitické úrovni, a to postupným etablováním ideologie antikomunismu jako nástroje k oslabení vlivu levicových stran. Jedná se o fenomén rozšířený napříč všemi středoevropskými zeměmi, avšak s rozdílnou

³⁷ Tzv. „nová střední Evropa“ byl myšlenkový koncept, který právě v souvislosti s rozšířením NATO bez Slovenské republiky mohl do budoucna počítat s nestabilním geopolitickým prostorem (Slovensko, Rumunsko, Bulharsko a Ukrajina).

intenzitou a mnohdy i rozdílným obsahem (Koubek a Polášek 2013), a to v závislosti jak na způsobu přechodu od komunistického režimu k demokracii v dané zemi, tak na způsobu, jakým opoziční hnutí fungovalo během komunistického režimu.

Jak již bylo zmíněno, disent jako hlavní opoziční proud vůči československému komunistickému režimu byl v porovnání s maďarskou nebo polskou opozicí záležitostí spíše intelektuálů na okraji společenského spektra (především z řad postižených postupující normalizací po porážce Pražského jara na konci šedesátých let). Dalším důležitým faktorem pozdějšího hodnocení komunistického režimu byl způsob přechodu k demokracii, který probíhal v Československu jinak než v sousedních zemích. Zatímco v Polsku a v Maďarsku sociální a politický systém během přechodu k demokracii probíhal pozvolně, v Československu se komunistický režim v roce 1989 doslova zhroutil během několika týdnů. Svoji roli zde hrálo i to, že Komunistická strana Československa byla oproti komunistickým stranám Polska a Maďarska mnohem konzervativnější a opozici (ať už skutečnou nebo domnělou) potlačovala mnohem radikálněji.

Nástup Jiřího Dienstbiera jako ministra zahraničí 10. prosince 1989 znamenal začátek formativní fáze československé zahraniční politiky, která byla provázena radikálním narušením dosavadní kontinuity, ať už prostřednictvím snahy zbavit se co nejdříve závislosti na Sovětském svazu, čemuž měl předcházet odsun sovětských vojsk z Československa, nebo iniciativ vedoucích k prohlubování integrace do západoevropských struktur. Jiří Dienstbier a jeho spolupracovníci z disentu přinesly do československé zahraniční politiky určitý styl a hodnoty³⁸, které v drtivé většině nebyly vlastní zbytku československého obyvatelstva (Kořan 2016, 15).

Působení příslušníků disentu v zahraniční politice Československa během její formativní fáze již bylo součástí výzkumů, nicméně bylo vždy nutné počítat s řadou problémů, které jsem zmínil již dříve. Ať už se jedná o odmítání být označen jako disident nebo o to, že drtivá většina disidentských aktivit před rokem 1989 byla mířena výhradně vůči předlistopadovému režimu a zahraniční politiku prakticky neřešila. Negativní konotace pojmu disident tak problematizuje nejen téma tzv. disidentské tradice, ale představuje i problém z výzkumného hlediska, neboť nenachází náležitou podporu (Waisová 2011, 61).

Avšak přestože není jednoduché mluvit o „disidentské tradici“ v zahraniční

³⁸ Patřila k nim zejména orientace na západní kulturu a liberální hodnoty.

politice, je třeba zmínit, že hlavní aktéři, kteří pomáhali nastavovat institucionální rámec³⁹ československé zahraniční politiky po roce 1989 považovali za nutné radikálně se vymezit vůči zahraniční politice komunistického režimu, což díky vlivu Václava Havla a jeho nejbližších spolupracovníků znamenalo oživení odkazu T. G. Masaryka, odmítnutí Východu a příklon Československa k Západu, jakožto k jedinému reprezentantovi demokratického světa (Waisová 2011, 16).

Vzhledem k radikálnímu vymezení se vůči předchozímu režimu a jeho spolupracovníkům bylo nepředstavitelné, aby tito spolupracovníci nějakým způsobem reprezentovali Československo po roce 1989. V Československu tak kvůli tomuto radikálnímu vymezení došlo k úplné výměně politické elity: „tato skutečnost je českým specifickým a významně odlišuje Českou republiku od Polska i Maďarska“ (Waisová 2011, 35). K opatřením, která měla po roce 1989 zamezit personální kontinuitě a mocenskému vlivu u osob zatížených komunistickou minulostí, patřily lustrace na základě Velkého a Malého lustračního zákona z roku 1991, resp. 1992. Jakkoli jejich provádění provázely spory plynoucí z toho, že se opíraly primárně o dokumenty Státní bezpečnosti (StB), svoji historickou úlohu v souvislosti s radikálním rozchodem s předchozím režimem splnily. V současné době už dokázaná spolupráce s StB nemá žádné výraznější mobilizační účinky na veřejnost, a to ani v rámci antikomunistických schémat.

Hlavním formativním prvkem nové mocenské elity po roce 1989 byl především normalizační režim, který následoval po porážce Pražského jara na konci šedesátých let a který výrazným způsobem kontrastoval se společenským vývojem v ostatních zemích východního bloku (v Maďarsku a Polsku), kde se místo loajality vůči režimu jako hlavnímu měřítku stále více prosazovaly znalosti a dovednosti. Po porážce Pražského jara totiž loajalita k normalizačnímu režimu tvořila „jediné kritérium kariéerního postupu a obsazování významných politických a administrativních postů“ (Waisová 2011, 36). V českém prostředí se přece jen nakonec našel prostor i pro profesionály bývalého režimu, a to v souvislosti s evropským integračním procesem, který se spolu se vstupem do Severoatlantické aliance stal jasnou prioritou. Diplomaté vzeší z disentu si nicméně ponechávali v otázkách ochrany lidských práv a vzájemných vztahů se státy východního

³⁹ Navzdory častým odkazům na československou první republiku, popř. disidentskou tradici, je nutné připomenout druhý významný zdroj intelektuálních vlivů na zahraniční politiku po roce 1989, kterým byli západní (západoevropští a zejména američtí) autoři. To je pochopitelné s ohledem na kontext radikálního rozchodu s předlistopadovým režimem, kdy nebylo možné navázat na domácí autory (pokud by i nějací všeobecně přijatelní existovali).

bloku plnou kontrolu (Waisová 2011, 41).

Tato zvýšená pozornost lidskoprávní tématům nicméně nebránila tomu, aby byla zahraniční politika České republiky v oblasti lidský práva opakovaně kritizována za svou geografickou i tematickou selektivitu, a to zejména kvůli svému důrazu na politická práva, navzdory jejich neoddělitelnosti od sociálních a ekonomických práv, které, jak podotýká Ondřej Slačálek „bezprostředně souvisí s právem na život“ (Kořan 2016, 254). To je způsobeno především tím, že se tento důraz na politická práva zaměřuje především na režimy zemí, které se nejvíce podobají normalizačnímu Československu, resp. na skupiny perzekuované stejným způsobem jako byl tehdy český (československý) disent.

Dalším dědictvím disentu je zformování Vyšegrádské skupiny tvořené Českou republikou, Slovenskem, Polskem a Maďarskem (V4) jako skupiny středoevropských zemí, a to na základě působení jednotlivých politických představitelů v opozičních hnutích jednotlivých zemí, kteří spolu byli v kontaktu před rokem 1989. Právě vztahy se sousedními zeměmi, stejně jako s institucemi Evropské unie, závisí na interpretaci historického odkazu a jeho mobilizačním potenciálem ve vnitropolitických záležitostech a následně ovlivňuje i samotnou povahu daného režimu (Tulmets 2014, 110). Kromě Charty 77 byla za další významnou opoziční sílu považována katolická církev, nicméně neporovnatelně menší měrou než v Polsku, Maďarsku a ostatních zemí východního bloku (spíše se jednalo o jednotlivce, kteří vyjadřovali podporu opozičním aktivitám).

K institucionálnímu vymezení se vůči komunistické minulosti prostřednictvím antikomunistického narativu docházelo v širším kontextu postupně. Už v rámci porevolučního Občanského fóra, ze kterého se postupně vydělily jednotlivé politické strany, vycházely podněty od budoucí pravice na požadavky na radikální vyrovnání se s minulostí v podobě vyšetřování zločinů komunismu, lustrací a příprava zákona o zveřejnění svazků Státní bezpečnosti. Změna režimu po roce 1989 a způsob průběhu transformace k demokracii a tržnímu hospodářství s sebou pochopitelně přinesla kromě mnoha úspěchů také celou řadou negativních momentů a vytvořila také velké skupiny obyvatel z periferních oblastí. Na tyto obyvatele dopadla transformace po změně režimu velmi tvrdě v podobě ztráty dosavadních jistot a pracovních příležitostí, což se postupně projevilo na podpoře a vzestupu populistických stran v obou nástupnických státech.

Hlavní rozdíl mezi českým a slovenským přístupem k vyrovnání se s komunistickou minulostí vyplývá z povahy celospolečenské transformace po roce 1989, resp. 1992. Ve Slovenské republice, podobně jako v Polsku nebo Maďarsku probíhala

transformace komplikovaněji ve dvou etapách, kdy osoby napojené na předchozí režimy nejdříve privatizovaly a následně liberalizovaly. Český antikomunismus je výrazněji spjatý novou společenskou elitou. Český antikomunismus představuje ideologii elit a zároveň výrazně převažuje ve veřejném diskurzu, což přispívá k tomu, že je „samozřejmou součástí kulturní hegemonie v gramsciovském slova smyslu“ (Koubek a Polášek 2013, 10).

Antikomunismus sice patří k českému politickému prostředí už od první republiky, tedy od vzniku komunistické strany, nicméně po roce 1989 postupně dospěl až do fáze, kdy „slouží k omezování manévrovacího prostoru levicových stran (alianční/koaliční vazby) a k jejich volebnímu oslabování, nebo zrcadlově k mobilizaci příznivců nelevicových stran a volebnímu posilování těchto stran“ (Koubek a Polášek 2013, 5).

V České republice, oproti ostatním zemím bývalého Východního bloku, nedošlo po roce 1989 k přejmenování (a následné transformaci v podobě vzdání se marxistické ideologie a odsouzení předlistopadového režimu) komunistické strany. Stalo se tak kvůli silné pozici konzervativců. Na Slovensku se původní komunistická strana nejdříve přejmenovala na Stranu demokratickej ľavice (SDL), která následně zanikla, přičemž místo hlavní levicové strany převzala strana SMĚR, která s bývalou komunistickou stranou má jen velmi málo společného (Koubek a Polášek 2013, 7).

Antikomunismus jako nástroj ideologického boje je typický pro Českou republiku (a to díky pravolevému štěpení politického systému, které se ve Slovenské republice v této podobě prakticky nevyskytuje). Socioekonomický střet pravice a levice (štěpení v rámci vnitropolitického systému) má svůj původ v devadesátých letech, kdy získávala převahu pravicová Občanská demokratická strana Václava Klause. Boj proti levici byl tehdy zcela samozřejmě tematizován jako ideologie vítězů, se kterou identifikovali rovněž známí umělci a intelektuálové (Koubek a Polášek 2013, 10).

Když se komunistická strana po letech izolace postupně etablovala v rámci politického systému, začala mobilizace prostřednictvím antikomunismus cílit na mnohem silnější ČSSD. Po roce 2013 došlo v souvislosti se zvolením prezidenta Miloše Zemana k dalšímu funkčnímu rozšíření antikomunismu, který mířil i proti němu a jeho pozdějším politickým spojencům.

Z hlediska zahraniční politiky je významné vzájemné provázání vnitropoliticky zacíleného antikomunismu a institucionálního nastavení zahraniční politiky České republiky z doby porevolučního Československa. Patří totiž ke komponentům, které mají největší vliv na odlišnost zahraniční politiky Slovenské republiky vůči Izraeli, přičemž

zajišťují odolnost vůči případnému přehodnocení dlouhodobých zahraničněpolitických priorit, ke kterým v případě České republiky Izrael zcela určitě patří.

4.1 Dopad rozdělení Československa na zahraniční politiku vůči Izraeli

Aktivnímu napravení vztahu s Izraelem předcházela zmínka o Izraeli v novoročním projevu Václava Havla z 1. ledna 1990: „Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy. Byl bych šťasten, kdyby se nám podařilo ještě před volbami navázat diplomatické styky s Vatikánem a Izraelem.“ Jiří Dienstbier (Dienstbier 2010) k tomu o dvacet let později v projevu k výročí obnovení diplomatických vztahů mezi Československem a Izraelem od února 1990 uvedl: „Samotná skutečnost, že jsme museli tyto styky obnovovat, protože je československá vláda servilně kopírující sovětskou politiku v době šestidenní války v roce 1967 zrušila, je jednou z připomínek, jak vývoj našich vztahů s Izraelem a s židovským národem souvisí také s mírou naší politické kultury, svobody a s naší odvahou o svobodu usilovat.“

Jiří Dienstbier (Dienstbier 2010) dále v tomto projevu shrnul všechny důvody a předpoklady pro vzájemnou spolupráci Československa a Izraele po roce 1989, které i nadále tvoří konstantu a rámec česko-izraelských vztahů:

- židovská kultura jako středoevropský fenomén,
- nesmiřitelný postoj T. G. Masaryka vůči antisemitismu,
- politika první republiky vstřícná vůči vlastní židovské menšině a dalším pronásledovaným z rasových důvodů,
- aktivní pomoc Izraeli v době jeho vzniku dne 14. května 1948,
- odpor k vnucené protiizraelské politice před rokem 1989.

Přes všechny tyto pozitivní momenty představovala hlavní komplikaci vzájemných vztahů mezi Československem a Izraelem redukce výrobních programů vojenské techniky po roce 1989, resp. její prodej do arabských zemí, zejména v souvislosti s prodejem československých tanků do Sýrie v roce 1991. Dále se jednalo o vztahy Československa s Organizací pro osvobození Palestiny nebo navrácení zabaveného židovského majetku nacistickým a komunistickým režimem. Všechna tato témata pak po rozdělení Československa přešla na Českou republiku.

Rozdělení Československa v roce 1992, po němž se vztah k Izraeli odvíjel

u Slovenské republiky odlišným způsobem než u České republiky, předcházelo vynoření otázky česko-slovenských vztahů po roce 1989. Především na Slovensku, kde si žádná politická strana nemohla dovolit otázku česko-slovenských vztahů ignorovat, začalo docházet k postupné eskalaci požadavků.⁴⁰ Pro českou část Československa v roce 1990 to byla spíše diskuze zaměřená na ekonomické reformy a na vyrovnání se s bývalým režimem, hlavně s jeho představiteli. Oproti tomu „problém nového postavení Slovenska byl součástí programu všech politických stran na Slovensku, přičemž rozdíl byl pouze ve stupni samostatnosti Slovenska“ (Rychlík 2015, 572). Dalším tématem Slovenska bylo, že podle výzkumů veřejného mínění z roku 1992 si návrat komunistického režimu přálo výrazně více obyvatel Slovenska než obyvatel českých zemí.

Příznačné bylo, že počínání většiny českých politiků po roce 1989, a to včetně Václava Havla, vytvořilo na Slovensku dojem, že čeští politici nejsou schopni ani ochotni pochopit slovenské potřeby a v podstatě pokračují v přezíravé čechoslovakistické politice první republiky. Právě v tomto ohledu se ukázal jako klíčový požadavek na „svébytnou slovenskou zahraniční politiku, a to buď v různé míře koordinovanou se zahraniční politikou federace, či jako zahraniční politiku SR coby zvláštního subjektu mezinárodního práva“ (M. Kunštát 2010, 84). A to bez ohledu na to, jak bude česko-slovenské soužití nakonec státoprávně vyřešeno.

Rozdělení Československa v roce 1992 a vznik dvou nástupnických států v roce 1993 se zdál být především vyvrcholením emancipačních snah Slováků⁴¹. A to až do té míry, že zde na úrovni historického odkazu došlo k přetržení historické kontinuity, kdy se za dědice Československa považuje pouze Česká republika. Jakkoli vytvoření Československa v roce 1918 vycházelo z tehdejšího politického kontextu⁴², i ono do jisté míry odráželo tradiční linii dělicí rakouskou „cislajtánskou“ a uherskou „translajtánskou“ polovinu monarchie, přičemž v rakouské části bylo soustředěno mnohem více průmyslu oproti Uhrám, což se odráželo i ve společenské struktuře, která byla mnohem modernější.

Pro téma moderních česko-slovenských vztahů jsou v tomto ohledu významné

⁴⁰ Proti separatistickým tendencím mohly eventuelně působit celostátní strany, ty však v Československu po roce 1989 v podstatě neexistovaly.

⁴¹ Podle Jana Rychlíka (Rychlík 2015) se až mnohem později se ukázalo, že právě koncepce Pittsburské dohody podnítila úvahy slovenských autonomistů o česko-slovenském soustátí jako protikladného konceptu ke státu založenému na jednotném československém národě.

⁴² Prezentace Čechů a Slováků jako jednoho národa byla klíčová v souvislosti s argumentací o účelnosti vzniku Československa směrem ke státům Dohody. T. G. Masaryk před Dohodou prezentoval, že svůj politický program opírá o masovou podporu domácího obyvatelstva, včetně krajských organizací, a to zejména ve Spojených státech.

rozdílné zkušenosti obou národů z období druhé světové války, resp. v souvislosti s odbojem a požadavkem na obnovu československé nebo alespoň české samostatnosti. Na Slovensku se tak nedělo až do chvíle vypuknutí Slovenského národního povstání (SNP), které bylo obecně chápáno jako odčinění chování Slovenska v období po Mnichovské dohodě⁴³ a také jako přihlášení se k československé státnosti.

Dalším významným momentem pak bylo nastolení slovenské otázky jako nástroje „normalizace“ po roce 1968, a to prostřednictvím vlády Gustáva Husáka⁴⁴, která se snažila vymýtit vliv reformního komunismu, který byl silnější v českých zemích než na Slovensku. Československo (Československá socialistická republika) zavedlo federativní uspořádání od 1. ledna 1969, kdy vznikly Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Co se týká práv a povinností občanů tak platilo, že občané obou republik měli stejná práva a povinnosti a zároveň byli občany ČSSR. Fungování federace však bylo na straně obyvatel Slovenska pocíťováno (i po dvaceti letech) jako zcela nedostatečné a z větší části pouze formální, což vytvořilo předpoklady pro její rozdělení.

Rozdělení Československa v roce 1992 se v rámci zahraniční politiky projevilo navenek svojí formou „sametového rozvodu“, jehož civilizovanost nápadně kontrastovala s tehdejšími děním na Balkáně. Technicky bylo samozřejmě toto rozdělení pro Slovensko nevýhodné, a to jak po stránce vybavení, tak po stránce personální: „většina slovenských „federálních diplomatů“ deklarovala své přání zůstat v Praze, a to buď na českém ministerstvu či v soukromé sféře, ČR též mohla využít technicky dobře vybaveného a reprezentativního Černínského paláce“ (M. Kunštát 2010, 85).

Zatímco Česká republika po roce 1993 zcela automaticky převzala dosavadní československou zahraniční politiku včetně jejích priorit, u Slovenské republiky se tak nestalo, což bylo dáno mimo jiné i výsledkem voleb v roce 1992, které prostřednictvím zvolených představitelů rozhodly nejen o pokračování politické a hospodářské transformace, ale ve svém důsledku i o státoprávním uspořádání. Rok 1993 byl tedy z pohledu zahraniční politiky klíčový nejen kvůli rozdělení Československa, ale zejména kvůli nezbytnosti vyrovnat se s novou geografickou dimenzí nástupnických států. Zatímco Česká republika v podstatě převzala již nastartovaný kurz Československa spojený

⁴³ Deportace židovského obyvatelstva byla v roce 1942 prováděna přímo Hlinkovými gardami, které byly jako polovojenské jednotky používány režimem Slovenského štátu na policejní práci.

⁴⁴ Představitelé Sovětského svazu dali přednost Gustávu Husákovi před představiteli konzervativní linie KSČ, přičemž hlavním důvodem byla nepochybně skutečnost, že představitelé konzervativní linie byli československým veřejným míněním považováni za zrádce.

s „návratem do Evropy“, Slovensko vycházelo ze své geografické pozice, která jej směřuje více na Balkán. V případě České republiky se jednoznačné zaměření na západ nabízí v souvislosti se sousedstvím Německa, které patří k jejím nejvýznamnějším hospodářským partnerům.

Termín „návrat do Evropy“ odkazuje na esej Milana Kundery z roku 1983 „Únos Západu aneb tragédie střední Evropy“, který nahlíží na Evropu především jako na kulturní společenství se společnou historií a společným souborem hodnot. Zatímco prezident Václav Havel se přes své výhrady k tomuto Kunderovu pojetí v podstatě přihlásil⁴⁵, byl zde ještě další, a to zcela pragmatický pohled, který zastával například premiér Václav Klaus. Vstup do Evropské unie pro něj byl pouze reakcí na aktuální hospodářské výzvy, vůči nimž neexistovala žádná lepší alternativa, a nikoli jako stvrzení toho, že se Česká republika stala normální západoevropskou liberální demokracií s fungujícím tržním hospodářstvím.

Z hlediska bezpečnosti se hlavními prioritami České republiky stal vstup do Severoatlantické aliance a dobré vztahy se Spojenými státy⁴⁶, přičemž tyto vztahy byly pocitovány jako důležitější než členství v Evropské unii. Je zřejmé, že tento krok měl zamezit opakování událostí z roku 1938/39 a 1968 (Weiss 2011, 31). Zde je třeba zdůraznit, že z pohledu Slovenské republiky obě česká historická traumata, Mnichovská dohoda i porážka Pražského jara, nepředstavovaly relevantní důvody pro zapojení se do atlantických struktur, spíše to vyplynulo z tehdejší politické situace.

Po rozdělení Československa způsobovaly dvoufázová transformace a zahraničně politické neukotvení Slovenské republiky zpoždění v integračních aktivitách. Slovenská republika získala mnohem lepší mezinárodní reputaci až po odeznění „mečiarismu“. Ještě v červenci v roce 1997 nedostala Slovenská republika na summitu NATO pozvánku ke vstupu a ve vstupních rozhovorech o členství v Evropské unii bylo Slovensko až ve druhé skupině kandidátů. Díky nevídané mobilizaci voličů se však podařilo ve volbách v roce 1998 prosadit opatření, která pomohla překonat nedůvěru mezinárodních institucí, takže se Slovenská republika nakonec stala členem Severoatlantické aliance v roce a Evropské unie v roce 2004.

⁴⁵ Diskusi o „návratu do Evropy“ lze v tomto kontextu chápat i jako spor o „přirozenou“ příslušnost střední Evropy k západnímu civilizačnímu okruhu, a to bez ohledu na poválečné kolonizační snahy Sovětského svazu.

⁴⁶ Jedná se zde o přímý odkaz Václava Havla, který globální hegemonii USA považoval za jediného důvěryhodného garanta demokratizace a prosazování lidských práv.

Díky neexistenci výraznější disidentské tradice na straně Slovenska nedocházelo ke sporům a diskusím o směřování zahraniční politiky tak jako v českém prostředí. Rovněž neexistence výraznějšího odkazu reformního komunismu (a nutnosti jeho potlačování během normalizace) nevytvořila předpoklady pro ideologické působení antikomunismu po roce 1989, ani pro výraznou transatlantickou vazbu na USA jako v českém prostředí, jejíž je bezvýhradná podpora Izraele samozřejmou součástí. Jakkoli tedy nelze pominout postupné upevňování hospodářských a kulturních vazeb Slovenské republiky a Izraele po roce 1993, zdaleka se tím současná Slovenská republika nepřibližuje intenzitě vztahů České republiky a Izraele projevované např. společným zasedáním vlád od roku 2012.

4.2 Vztahy České republiky a Izraele

Vztahy České republiky a Izraele byly po roce 1992 rámovány řadou praktických výzev, zejména pak po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004. Evropská unie totiž navzdory tomu, že patří k nejdůležitějším obchodním partnerům Izraele, patří také k jeho nejhlasitějším kritikům, přičemž například stanovisko Evropské rady k Jeruzalému je dlouhodobě neměnné. V průběhu let po rozdělení Československa bylo s Izraelem nutné dořešit všechny sporné body, které Česká republika v podstatě převzala z dob Československa, z nichž k hlavním patřila otázka zabaveného židovského majetku a otázka dodávky zbraní do blízkovýchodního regionu.

Významné byly také zprostředkovatelské ambice prezidenta Václava Havla na vyřešení izraelsko-palestinského sporu, na které však žádný z jeho následovníků nenavázal. Václav Havel byl naopak často kritizován za to, že se pouští do projektu, na který kapacity Československa, a následně i České republiky, jednoduše nestačí. Snaha o mírové řešení izraelsko-palestinského sporu tak sice patří ke standardní výbavě všech oficiálních prohlášení, nicméně kromě argumentačních sporů při hlasování v OSN, se v praxi příliš neprojevuje.

Po podpisu Česko-německé deklarace v roce 1997 a prostřednictvím tzv. Česko-německého fondu budoucnosti se podařilo začít řešit odškodnění za zabavený židovský majetek. Pozitivně byla vláda České republiky hodnocena zejména za svůj přístup k odškodnění zabaveného židovského majetku. Vyřešení problému s pražským židovským pohřebištěm v blízkosti dnešní Vladislavovy ulice ocenili především zástupci české židovské obce (přestože původně pohrozili žalobou k Evropskému soudu v Štrasburku

kvůli zastavení prací, které na území bývalého židovského hřbitova probíhaly po roce 1997).

Po vstupu České republiky do Severoatlantické aliance, který byl završen 12. března 1999, následoval útok na Světové obchodní centrum v New Yorku a ostatní cíle dne 11. září 2001, což následně znamenalo vyhlášení války proti (arabskému) terorismu. Nekompromisním postojem se netajil zejména tehdejší premiér Miloš Zeman, což dal najevo během své návštěvy Izraele v roce 2002 (Kaclová a Janev 2002) sloganem: „s teroristy se nevyjednává, ale bojuje“. Zároveň označil hnutí islámského odporu Hamás za teroristickou organizaci, přičemž představitele Palestinců Jásira Arafata srovnával s Adolfem Hitlerem. Proti Zemanovu výroku se ohradili nejen zahraniční představitelé, ale i významná část představitelů domácí politické scény.

Podpora Izraele během schvalování rezolucí v OSN se u České republiky projevuje zdrženlivým až odmítavým přístupem vůči všem rezolucím, které Izrael kritizují. Česká republika (podle přehledu nejdůležitějších rezolucí o Izraeli po roce 1992 v příloze) se vždy (až na výjimku R/67/19, kdy byla proti návrhu statutu Palestiny jako nečlenského státu OSN) zdržela hlasování, ať už v případě odsouzení okupace v roce 1995 (R/49/132 a R/50/129), dále pak v případě rezoluce ohledně madridských mírových rozhovorů (R/56/36) v roce 2001 nebo v případě odsouzení Izraele v roce 2003 za počínání na okupovaných územích (R/58/99) (Dohnal a Havelka 2020).

Když začátkem roku 2003 nahradil Václava Havla v prezidentské funkci Václav Klaus, pokračoval svým způsobem i nadále v podpoře Izraele, včetně všech svých veřejných projevů v rámci návštěv, přestože odmítal, že by se Česká republika mohla významně podílet na řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Určitý vliv na znepráhlednění situace měla i smrt Jásira Arafata v listopadu 2004, zejména s ohledem na nejednotnost palestinských představitelů, která je jednou z hlavních překážek pro mírové rozhovory.

K dalším významným momentům, které kromě „války proti terorismu“ v duchu tezí Samuela Huntingtona o střetu civilizací hýbaly regionem Blízkého východu po roce 2010 byly nejen incidenty ohledně tzv. Flotily svobody (která vezla neoficiální náklad pomoci pro Palestinu a pokoušela se prolomit námořní blokádu), ale zejména revoluční procesy tzv. Arabského jara v okolních zemích a následná destabilizace Sýrie, která postupně přešla v občanskou válku.

V dubnu 2011 se konala historicky první návštěva izraelské premiéra v České

republiky, kterým byl Benjamin Netanjahu, přičemž už o rok později, v květnu 2012, došlo k prvnímu společnému zasedání vlád České republiky a Izraele. Společné zasedání vlád má být vyjádřením silných vazeb mezi oběma státy.⁴⁷ Česká republika a Izrael toto společné zasedání vlád organizují střídavě v České republice a Izraeli. Poslední zasedání se uskutečnilo v roce 2016 v Jeruzalémě, po němž následovala delší odmlka z důvodů opakovaně konaných předčasných voleb v Izraeli.

Česká republika podíl na zablokování uznání Palestiny jako nečlenského státu v OSN v listopadu 2012 zdůvodnila prostřednictvím Jiřího Schneidera takto: „na palestinské straně nemáme jednoho hráče, pana prezidenta Abbáse, ale máme důležitého hráče Hamás, který se neztotožňuje s principy, které pan prezident Abbás včera zdůraznil v projevu. Hamás neuznává Izrael. Čili asi se neblížíme k nějakému jednotnému palestinskému stanovisku, kdy jako stát uznávají svého souseda. Tam prostě není jednota“ (ČTK 2012). Uznání Palestiny jako nečlenského státu OSN znamená možnost účastnit se debat ve Valném shromáždění OSN a vstoupit do některých dalších mezinárodních institucí.

Přímá volba prezidenta České republiky v lednu 2013 znamenala návrat Miloše Zemana do nejvyšší politiky po letech v ústraní. Přímá volba, která se v tomto roce konala poprvé v historii, donutila kandidáty veřejně diskutovat v médiích názory na nejrůznější zahraničně politická témata, včetně blízkovýchodního mírového procesu. Miloš Zeman zůstal věrný svým názorům, které zastával již jako premiér České republiky, které byly (a stále jsou) silně protiarabské a protiislámské.

V této souvislosti bych ještě rád zmínil jeden neúspěšný pokus o zásadní revizi institucionálního nastavení zahraniční politiky České republiky, tak jak byla nastavena Jiřím Dienstbierem a Václavem Havlem během let 1990-1992, a které se vztahem k Izraeli úzce souvisí. Během působení ministra zahraničních věcí Lubomíra Zaorálka (ČSSD) a jeho spolupracovníků v letech 2014-2017, zejména pak jeho náměstka Petra Druláka, který se vymezoval proti odkazu antikomunismu a transatlantismu, neboť podle něj škodily „mezinárodní věrohodnosti České republiky“ (Dostál a Mesežnikov 2017, 80). Petr Drulák tím pokračoval v praxi, kdy „jako akademik kritizoval Havlovo chápání lidských práv“ (Kalhousová 2019, 170). Lubomír Zaorálek a jeho spolupracovníci tímto chtěli navázat na zahraničněpolitickou praxi Evropské unie založenou na prioritách tradičních evropských

⁴⁷ Izraelští představitelé, a to nejen premiér Benjamin Netanjahu, často v rámci veřejných prohlášení uvádějí, že „Izrael nemá lepšího přítele v Evropě, než je Česká republika“.

levicových stran, což by mohlo mít (vzhledem k negativním postojům těchto stran vůči Izraeli) určitý vliv na změnu priorit české zahraniční politiky.

4.3 Vztahy Slovenské republiky a Izraele

Slovenská zahraniční politika po roce 1989 se začala pomalu emancipovat již od ledna 1990, kdy vzniklo Slovenské ministerstvo mezinárodních vztahů. Přestože jedním z hlavních slovenských požadavků byla možnost formulovat vlastní zahraniční politiku, už v roce 1993 průzkumy veřejného mínění ukazovaly, že mezi obyvatelstvem nové Slovenské republiky neměl „návrat do Evropy“ velkou odezvu, protože se zpočátku přiklánělo spíše k izolacionalismu (M. Kunštát 2010, 92).

Po roce 1993 se zahraniční reputace Slovenské republiky potýkala především se specifickým postkomunistickým způsobem vládnutí Vladimíra Mečiara, který slovenský publicista Ivan Šimko (Šimko 2018) definoval jako „bezohledný a autoritářský způsob vládnutí, rozkrádání státního majetku a tunelování zprivatizovaných podniků privilegovanými, mafiánské praktiky, které vyústily v únos prezidentského syna, Slovensko označované jako černá díra Evropy bez možnosti přijetí do EU a NATO“. Jak již bylo řečeno, teprve v období po roce 1998 lze mluvit o výraznějším směřování ke stabilizaci demokratických institucí a ke změně vnějšího vnímání Slovenské republiky.

Rovněž došlo ke konsolidaci slovenského stranického systému, což vytvořilo předpoklad pro určení priorit zahraniční politiky Slovenské republiky. Na druhou stranu pořád existovala určitá nejistota ohledně postoje ke vzniku samostatné Slovenské republiky. Tento postoj v rámci vnitropolitického systému vytvořil předpoklad pro konflikty „proslovenského“ a „antislovenského“ tábora, což se projevilo i v tehdejších intelektuálních diskusích (M. Kunštát 2010, 83-84), čímž se situace lišila od České republiky, která byla primárně polarizována konfliktem mezi pravicí a levicí.

Slovenská republika tak na rozdíl od České republiky v preambuli své ústavy z 1. září 1992 jasně odmítla kontinuitu s Československem a navazovala výhradně na odkaz Cyrila a Metoděje, Velké Moravy a zápasů o národní bytí a vlastní státnost. Až do roku 1998 přitom v rámci zahraniční politiky vzhledem k „mečiarismus“ trvala situace, kdy bylo velmi obtížné identifikovat tvůrce a jednoznačné centrum, kteří by řídili zahraniční politiky Slovenské republiky a stanovovali její priority.

Doposud úspěšná hospodářská a politická transformace Slovenska se kvůli

„mečiarismu“, tedy „specifické slovenské kombinace slabé postkomunistické demokracie s autoritativními prvky“ (M. Kunštát 2010, 97), samu sebe diskvalifikovala nejen v očích Evropské komise, ale i Severoatlantické aliance. Teprve v letech 1998-2002 došlo ke stabilizování institucionální základny zahraniční politiky Slovenské republiky, což vytvořilo předpoklady pro její další vývoj v rámci západních struktur.

Pro vztah Slovenské republiky a Izraele bylo příznačné, že se po přerušení kontinuity s Československou zahraniční politikou začaly rozvíjet až s perspektivou vstupu Slovenska do Evropské unie. První oficiální návštěva premiéra Slovenské republiky proběhla až koncem roku 2003, kdy Izrael navštívil tehdejší premiér Mikuláš Dzurinda. Hlavním impulzem pro rozvoj dalších vztahů bylo zřízení izraelské ambasády v Bratislavě v roce 2006, nicméně už předtím vznikla v roce 2001 Izraelská obchodná komora na Slovensku. Spolupráce na parlamentní a mezivládní úrovni dále pokračuje i navzdory nástupu extremistických stran, přičemž je posilována i dalšími aktivitami v souvislosti s V4, např. setkání vlád V4 s izraelským premiérem v červnu 2017 v Budapešti (Demeš a Nováková 2019).

Tato skutečnost se však zatím nijak neprojevuje v hlasování v OSN (jak ostatně dokládá přehled nejdůležitějších rezolucí o Izraeli po roce 1992 v příloze této práce). Slovenská republika konzistentně hlasovala (až na výjimku R/67/19 ohledně statutu Palestiny jako nečlenského státu OSN, kdy se zdržela hlasování) jednoznačně pro odsouzení okupace v roce 1995 (R/49/132 a R/50/129), podpořila madridské mírové rozhovory (R/56/36) v roce 2001 a znovu v roce 2003 odsoudila Izrael za počínání na okupovaných územích (R/58/99) (Dohnal a Havelka 2020).

Spolu s nárůstem politického extremismu, a to zejména na sociální sítích, je i nadále problematické kultivovat obraz spolupráce Slovenské republiky s Izraelem, který by se opíral o domácí židovskou komunitu. Z výzkumu etnologa Petera Salnera (Salner 2018) přitom vyplývá, že „její kultura a způsob života prochází obdobím radikálních proměn, které však (alespoň zatím) neznamenají její likvidaci, ale jsou součástí transformačních procesů a odklon od tradičního judaismu neznamená odmítnutí židovství.“

V souvislosti s postupným rozvojem vztahů s Izraelem v posledních letech vznikají ve Slovenské republice památníky za slovenské oběti holokaustu, například Muzeum holokaustu v Seredi (2016), a to na místě bývalého pracovního tábora. Významná je též činnost Ústavu paměti národa (ÚPN), který shromažďuje dokumenty o pronásledování Židů během trvání Slovenského štátu. Z hlediska historické paměti je jistě významné

udělení 632 titulů „Spravedliví mezi národy“ občanům Slovenské republiky do roku 2018 (Demeš a Nováková 2019, 173).

Závěr

Otázka rozdílného postoje k Jeruzalému a historického vztahu k Izraeli mezi Českou republikou a Slovenskou republikou se zdá být především otázkou stabilizace a destabilizace moci (a rozdílně uplatňovaná míra ideologické kontroly) v české a slovenské části komunistického Československa éry 1948-1989. Klíčovou roli zde hraje radikálnost rozchodu s jeho historií po roce 1989, resp. po jeho rozdělení v roce 1992 na dva nástupnické státy. Hlavním cílem této práce bylo porovnat tyto postoje za použití metod a přístupů historického institucionalismu.

Velkou roli přitom hraje způsob, jakým byla na začátku devadesátých let nastaveno institucionální prostředí pro tvorbu zahraniční politiky, resp. její pokračování v podobě přihlášení se ke kontinuitě s československou zahraniční politikou i po roce 1992. Další roli hráli přirozeně rovněž specifické neinstitucionální faktory typu specifické role prezidenta nebo stabilita exekutivního prostředí v nástupnických státech, nicméně z pohledu historického institucionalismu se zde zaměřuji spíše na instituce a jejich setrvačnost.

Zatímco hlavní fáze formování zahraničněpolitické orientace České republiky proběhla během působení Jiřího Dienstbiera na postu ministra zahraničí (1990-1992) a následně se vyvíjela s přiznanou kontinuitou, Slovensko se po rozdělení Československa nacházelo ve výrazně jiných podmínkách, a to jak ve smyslu hledání své zahraničněpolitické orientace, tak s ohledem na materiální zajištění zahraničněpolitické infrastruktury, přičemž za bod zlomu jsou považovány volby v roce 1998, které definitivně skoncovaly s mečiarismem.

S ohledem na postoj ke statutu Jeruzaléma hraje velkou roli několik hlavních parametrů. Z hlediska České a Slovenské republiky to zejména jsou rozdílná historická traumata, rozdílné vnitropolitické štěpení (a míra antikomunismu), rozdílný důraz na význam transatlantické vazby s USA (a lidskoprávní agendu), což se samozřejmě promítá i do zahraničně politických priorit. Zejména pak v tom, že oproti Slovensku je bezvýhradná podpora Izraele deklarována jako součást přihlášení se k odkazu první republiky (a TGM) a zejména jako vymezení se vůči zahraničněpolitickým prioritám předlistopadového

režimu a jeho antisionismu.

Předlistopadovému režimu se ani přes veškeré snahy nepodařilo zcela vymazat historický odkaz první republiky, a to včetně historického přínosu Židů pro českou literární kulturu. Svoji roli zde sehrálo také přihlášení disidentů k tomuto odkazu, mimo jiné i kvůli osobní potřebě vyrovnání se dalšími tématy z dob Pražského jara 1968. Na Slovensku oproti tomu k těmto historickým reminiscencím nedocházelo, což se projevilo i po roce 1989. Navíc poměr k židovství je z velké míry zatížený historickým dědictvím katolického autonomismu a odporu k čechoslovakismu.

Bezvýhradná podpora Izraele ze strany České republiky je v přímém kontrastu se střízlivým přístupem Slovenska, který v podstatě kopíruje zahraniční politiku Evropské unie. U České republiky se postupně po roce 1989 vyvinul až na úroveň společného zasedání vlád, nemluvě o vysoké frekvenci vzájemných návštěv nejvyšších představitelů. Slovensko se s Izraelem více sblíží mnohem později (vznik památníků atd.) a jeho vztahy vycházejí spíše z čirého pragmatismu a pohybují se v mezích zmíněné zahraniční politiky EU.

Postoj k Jeruzalému v návaznosti na existenci Izraele navíc daleko lépe zapadají do schématu českého pojetí státnosti, založeného na historickém právu, spíše než slovenského, které vychází z přirozeného práva (přičemž spíše popírá kontinuitu ať už s Československem nebo Uherskem). Rozdílné přístupy k naplnění státnosti se přitom mohly naplno rozvinout až po roce 1992, do té doby byly na Slovensku přidušeny centralistickými tendencemi, a to jak (navzdory federativnímu uspořádání prosazené po porážce Pražského jara) z Prahy, tak do roku 1989 i rámcem východního bloku jako takového.

Podpora Izraele Českou republikou nachází svůj výraz i v roli, kterou by Česká republika během různých období ráda hrála v rámci smíření blízkovýchodního konfliktu, což je ambice, která je Slovensku cizí. Velmi pravděpodobně to přitom vychází z přihlášení se Václava Havla k dědictví prvorepublikového Československa a tendenci některých jeho představitelů, především pak Edvarda Beneše, hrát významnější roli i ve světové politice.

V neposlední řadě je potřeba zmínit i význam transatlantické vazby na USA, která by sama o sobě jistě stačila jako jeden z hlavních důvodů pro podporu Izraele. Její založení se váže především k Václav Havlovi a jeho tehdejším spolupracovníkům (obnovení vztahů s Izraelem Havel poprvé zmínil ve svém novoročním projevu v roce 1990). Slovenská

republika naopak tuto vazbu nijak zásadně nerozvíjí, velmi pravděpodobně i z důvodu negativního ohlasu Havlova veřejně proklamovaný důraz na odzbrojení, který měl fatální následky pro slovenské hospodářství během transformace na civilní výrobu v devadesátých letech. V této souvislosti je třeba zmínit také minimální ohlas Charty 77 na Slovensku před rokem 1989.

Ostatně i debata v souvislosti s návratem do Evropy ve smyslu příslušnosti k určitému civilizačnímu okruhu, se v České republice významně lišila od Slovenska. Zatímco představitelé České republiky tuto příslušnost brali za zcela samozřejmou a pouze dočasně narušenou (unesenou na východ) za trvání předlistopadového režimu, na Slovensku byl vstup do západních struktur typu NATO a Evropské unie brán jako potvrzení o zdárně proběhlé demokratické transformaci po roce 1998. Do této doby přitom nebylo zřejmé, jakým směrem se bude Slovenská republika ubírat v budoucnu.

Téma Jeruzaléma jako hlavního města Izraele není jen tématem vzájemných vztahů České republiky a Slovenské republiky, ale vzhledem k tomu, že se dotýká jednoho z hlavních sporných bodů izraelské státnosti (v souvislosti s územím nabytým během konfliktu v roce 1967), tak je i přiznáním příslušnosti k jednotlivým stranám blízkovýchodního konfliktu (ať už přímo nebo nepřímo). A ačkoli případné přestěhování ambasády do Jeruzaléma ještě nezakládá uznání jako takové, jedná se i tak o výrazný legitimizační apel, který jde proti dosavadní zvyklosti (ve skutečnosti více teoretické než praktické) jeho mezinárodní správy.

Bude jistě zajímavé pozorovat, nakolik se v budoucnu přístup České republiky změní v souvislosti v rámci případného přehodnocení zahraničně politických priorit v souvislosti s generační výměnou, případně v rámci vnitropolitických systémových změn jako je například zánik tradičního stranického systému ve prospěch populistických stran. Ostatně ani na Slovensku není vyloučena změna v postoji směrem k větší podpoře Izraele na mezinárodní úrovni, bude-li provázena postupným sblíčováním Slovenské republiky s Izraelem, a to i s ohledem na výrazné vazby Izraele s ostatními státy V4.

Summary

The question of the different attitudes towards Jerusalem and the historical relationship with Israel between the Czech Republic and Slovakia seems to be primarily a question of stabilization and destabilization of power (and differently applied ideological

control) of communist Czechoslovakia of 1948-1989, with the radical break with in 1989, resp. after its division in 1992 into two successor states. The main goal of this thesis was to compare these attitudes using methods and approaches of historical institutionalism.

The way in which the institutional environment for foreign policy-making was set up at the beginning of the 1990s in the form of a commitment to continuity with Czechoslovak foreign policy after 1992. Natural non-institutional factors such as the specific role of the presidency or the stability of the executive environment in the successor states naturally played another role, but from the point of view of historical institutionalism inertia.

While the main phase of shaping the Czech Republic's foreign policy orientation took place during Jiří Dienstbier's post as Minister of Foreign Affairs (1990-1992) and subsequently developed with admitted continuity, Slovakia was in significantly different conditions after the partition of Czechoslovakia, both in terms of finding its foreign policy orientation and foreign policy infrastructure, and the turning point is considered to be the elections in 1998, which definitively ended the swordfish.

Regarding the attitude towards Jerusalem, several main parameters play a role in Israel and the Middle East conflict. From the point of view of the Czech and Slovak Republics, these are mainly different historical traumas, different domestic political divisions (and the degree of anti-communism), different emphasis on the importance of transatlantic ties with the US (and human rights agenda), which of course is reflected in foreign policy priorities. Especially in the fact that, unlike Slovakia, the unconditional support of Israel is declared as part of subscribing to the legacy of the First Republic (and T. G. Masaryk) and especially as a definition of the foreign policy priorities of the pre-November regime and its anti-Zionism.

This antithesis of the First Republic turns out to be something permanently present in the Czech historical memory, which the pre-November regime failed to completely erase, despite all efforts, including the historical cultural contribution of the Jews. Dissidents' registration of this legacy also played a role here, partly due to the need to come to terms with other topics from the Prague Spring 1968. In Slovakia, on the other hand, these historical reminiscences did not occur, which manifested itself even after 1989. In addition, the relationship to Judaism it is largely burdened by the legacy of Catholic autonomism and resistance to Czechoslovakism.

The Czech Republic's unconditional support for Israel is in direct contrast to

Slovakia's sober approach, which essentially mimics the European Union's foreign policy. In the Czech Republic, it gradually developed after 1989 to the level of a joint meeting of governments, not to mention the high frequency of mutual visits by top officials. Slovakia gets closer to Israel much later (creation of monuments, etc.) and its relations are based more on pure pragmatism and are within the limits of the mentioned EU foreign policy.

Moreover, the attitude towards Jerusalem following the existence of Israel fits much better into the scheme of the Czech concept of statehood, based on historical law, rather than Slovak, which is based on natural law (while denying continuity with either Czechoslovakia or Hungary). At the same time, different approaches to the fulfillment of statehood could not be fully developed until 1992, until then they were stifled in Slovakia by centralist tendencies, both (despite the federal arrangement) from Prague and until 1989 also by the Eastern Bloc framework as such.

Israel's support for the Czech Republic also finds its expression in the role that the Czech Republic would like to play in various periods in the reconciliation of the Middle East conflict, which is an ambition that is foreign to Slovakia. Most likely, this is based on the registration of, for example, Václav Havel as a legacy of the First Republic of Czechoslovakia and the tendency of some of its representatives, especially Edvard Beneš, to play a more important role in world politics.

Last but not least, it is necessary to mention the importance of the transatlantic link to the USA, which was founded mainly by Václav Havel at the instigation of his former collaborators (Havel first mentioned the resumption of relations with Israel in his New Year's speech in 1990). Slovakia does not develop this link in any way, most likely due to the negative response to Havel's publicly proclaimed emphasis on disarmament, which had fatal consequences for the Slovak economy during the transformation to civilian production in the 1990s. In this context, it is necessary to mention a significant numerical difference between the dissident base, respectively. its de facto non-existence in Slovakia before 1989.

After all, the debate in connection with the return to Europe in the sense of belonging to a certain civilization circle in the Czech Republic differed significantly from Slovakia. While the representatives of the Czech Republic took this affiliation for granted and only temporarily disrupted (abducted to the east) during the pre-November regime, in Slovakia the entry into Western structures such as NATO and the European Union was taken as confirmation of a successful democratic transformation after 1998. At the same

time, it was not clear what direction Slovakia would take in the future.

The issue of Jerusalem as the capital of Israel is not only a matter of mutual relations between the Czech Republic and Slovakia, but since it touches on one of the main controversial points of Israeli statehood (in connection with the territory acquired during the 1967 conflict), it is also a recognition of to the parties to the Middle East conflict (either directly or indirectly). And although the possible relocation of the embassy to Jerusalem does not yet establish recognition as such, it is still a strong legitimizing appeal, which goes against the current practice (in fact, more theoretical than practical) of its international administration.

It will certainly be interesting to see how the Czech Republic's approach will change in the future in the context of a possible reassessment of foreign policy priorities in connection with generational change, or in the context of internal political systemic changes such as the demise of the traditional party system in favor of populist parties. After all, a change in attitude towards greater support for Israel at the international level is not ruled out in Slovakia either, if it is accompanied by a gradual rapprochement between Slovakia and Israel, also with regard to Israel's strong ties with other V4 states.

Použitá literatura

- Bílková, Veronika. 2018. „Kontroverzní otázka Jeruzaléma z pohledu mezinárodního práva.“ *Ústav mezinárodních vztahů*. 22. 1. Přístup získán 29. 12 2021. <https://www.iir.cz/kontroverzni-otazka-jeruzalema-z-pohledu-mezinarodniho-prava-2>.
- Bútorová, Zora. 2019. *30 rokov po Něžnej revolúcii. Zisky a straty očami verejnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.
- Čapková, Kateřina. 2013. *Češi, Němci, Židé?* Praha - Litomyšl: Paseka.
- . 2019. *Židé, nebo Němci?* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Čejka, Marek. 2011. *Dějiny moderního Izraele*. Praha: Grada.
- ČTK. 2012. *Česko hlasovalo proti uznání Palestiny za nečlenský stát OSN*. 30. 11. Přístup získán 28. 10 2012. https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/cesko-hlasovalo-proti-uznani-palestiny-za-neclensky-stat-osn-201211300856_mkopp.
- . 2018. „Lidovky.cz.“ *Izrael je podle nového zákona výlučně židovský stát, arabština už není oficiální jazyk*. 19. 7. Přístup získán 22. 12 2021. https://www.lidovky.cz/svet/izrael-je-podle-noveho-zakona-vylucne-zidovsky-stat-arabstina-uz-neni-oficialni-jazyk.A180719_072125_In_zahranici_form.
- ČTK, a iDNES.cz. 2018. „Česko zablokovalo prohlášení EÚ k přesunu ambasády USA do Jeruzaléma.“ *Idnes.cz*. 12. 5. Přístup získán 7. 6 2020. https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/ceska-republika-madarsko-a-rumunsko-zablokovaly-prohlaseni-eu-velvyslanectvi-do-jeruzalema.A180512_131933_zahranicni_lre.
- D'Evereux, Veronika. 2019. „Vybrané právní otázky související s postavením Jeruzaléma jakožto hlavního města států Izrael a Palestina.“ *AUC Iuridica* (Nakladatelství Karolinum) (4): 121-142.
- Demeš, Pavol, a Katarína Nováková. 2019. *Slovakia and Israel: Prvých 25 Rokov*. Bratislava: Slovak Foreign Policy Association.
- Dienstbier, Jiří. 2010. *My a Izrael*. 9. 2. Přístup získán 28. 10 2020. <https://blog.aktualne.cz/blogy/jiri-dienstbier.php?itemid=8879>.
- Dohnal, Nikolas, a Kryštof Havelka. 2020. *Dva pohledy na konflikt o Svatou zemi: mezi českým realismem a evropským idealismem*. Brusel: New Direction.
- Dostál, Vít, a Grigorij Mesežnikov. 2017. *Maximum možného? 25 let samostatné české a slovenské zahraniční politiky*. Praha: Heinrich-Böll-Stiftung; Asociace pro mezinárodní otázky (AMO); Inštitút pre verejné otázky (IVO).
- Fieretos, Orfeo. 2011. „Historical Institutionalism in International Relations.“ *International Organization* (Cambridge University Press) 65 (2): 367-399.
- Fieretos, Orfeo, Adam Sheingate, a Tullia G. Falleti. 2016. *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hvižďala, Karel. 2021. *Dálkový výslech*. Praha: Universum.
- Kaclová, Markéta, a Jaromír Janev. 2002. *Zeman končí návštěvu v Izraeli*. 18. 2. Přístup získán 28. 10 2020. https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/zeman-konci-navstevu-v-izraeli_200202180821_mkaclova.
- Kalhousová, Irena. 2019. *Our Jews, our Israel! Origins of the foreign policy of Poland, the Czech Republic, and Hungary towards Israel*. London: London School of Economics and Political Science. <http://etheses.lse.ac.uk/3954/>.
- Kaplan, Karel. 2009. *Kronika komunistického Československa, Gottwald a Slánský*. Brno: Barrister & Principal.
- Klimek, Antonín. 2017. *Boj o Hrad*. Praha: Nakladatelství Tomáš Krsek .

- Kořan, Michael. 2016. *Aktéři a tvorba české zahraniční politiky*. Brno: CDK.
- Koubek, Jiří, a Martin Polášek. 2013. *Antikomunismus: nekonečný příběh české politiky?* Praha: Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.
- Křen, Jan. 2005. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo.
- Kunštát, David. 2011. „Historická paměť a politická identita voličů KSČM.“ *Naše společnost (AV ČR)* 9 (2): 15-32.
- Kunštát, Miroslav. 2010. „V siločarách nové střední Evropy. Koncepce a tvorba zahraniční politiky Slovenské republiky v prvním desetiletí její existence.“ *Střed. Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století*. (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR) 2010 (2): 82-118.
- Ma, Shu-Yun. 2007. „Political Science at the Edge of Chaos? The Paradigmatic Implications of Historical Institutionalism.“ *International Political Science Review (Sage Publications)* 28 (2): 57-78.
- MZVSR. 2017. „Slovenská republika a Organizácia Spojených národov (OSN).“ *mzv.sk*. 10. 10. Přístup získán 28. 10 2020. https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_osn-sr_v_osn.
- Orzoff, Andrea. 2009. *Battle for the Castle: The Myth of Czechoslovakia in Europe 1914-1948*. New York: Oxford University Press.
- OSN. 1945. „Charta Organizace spojených národů.“ *osn.cz*. 24. 10. Přístup získán 28. 10 2020. <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.
- . 2014. „Vše o OSN.“ *osn.cz*. Přístup získán 28. 10 2020. <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2014/12/vse-o-osn-historie.pdf>.
- Peters, Guy B., John Pierre, a Desmond S. King. 2005. „The Politics of Path Dependency: Political Conflict in Historical Institutionalism.“ *The Journal of Politics (The University of Chicago Press)* 67 (4): 1275-1300.
- Pierson, Paul. 2000. „Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics.“ *The American Political Science Review (American Political Science Association, Cambridge University Press)* 251-267.
- Pithart, Petr . 2019. *Petr Pithart: Takoví my Češi jsme! Spor o český úděl mezi Milanem Kunderou a Václavem Havlem*. 3. 4. Přístup získán 28. 10 2020. <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/petr-pithart-takovi-my-cesi-jsme-spor-o-cesky-udel-mezi-milanem-kunderou-a-vaclavem-havlem-40276432>.
- Rychlík, Jan. 2015. *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad.
- . 2020. *Československo v období socialismu 1945-1989*. Vyšehrad: 2020.
- Salner, Peter. 2018. *Židia na Slovensku po roku 1989. Komunita medzi budúcnosťou a minulosťou. | Ústav etnológie a sociálnej antropológie*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV.
- Šimko, Ivan. 2018. *Ako sme si nasadili červené nosy a vyhnali Mečiara*. Bratislava: Artis Omnis.
- Steinmo, Sven, Kathleen Thelen, a Frank Longstreth. 1992. *Structuring politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svobodová, Jana. 1994. „Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích, 1948-1992.“ *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)* (19): 90.
- Taterová, Eva. 2016. „Československá zahraniční politika vůči Izraeli v první polovině padesátých let 20. století.“ *Mezinárodní vztahy (Ústav mezinárodních vztahů)* 2016 (3): 52-72.

- Thelen, Kathleen. 1999. „Historical Institutionalism in Comparative Politics.“ *Annu. Rev. Polit. Sci.* (Annual Reviews) 1999 (2): 369-404.
- Tulmets, Elsa. 2014. *East Central European Foreign Policy Identity in Perspective - Back to Europe and the EU's Neighbourhood*. London: Palgrave Macmillan.
- UN. 2017. „A/ES-10/PV.37 official records.“ *UN.org*. 21. 12. Přístup získán 28. 10 2020. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/ES-10/PV.37.
- . 2017. „ES-10/19. Status of Jerusalem.“ *undocs.org*. 22. 12. Přístup získán 28. 10 2020. undocs.org/a/res/ES-10/19.
- . 1967. „S/RES/242.“ *UN.org*. 22. 11. Přístup získán 28. 10 2020. <https://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7d35e1f729df491c85256ee700686136>.
- Visser, Yochanan. 2020. „Israel Today.“ „*Jerusalem is Ours!*“ *What's Behind Turkey's Astonishing Claim*. 9. 10. Přístup získán 7. 6 2021. <https://www.israeltoday.co.il/read/jerusalem-is-ours-whats-behind-turkeys-astonishing-claim/>.
- Waisová, Šárka. 2011. *Tíha volby: Česká zahraniční politika mezi principy a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Waisová, Šárka, a Linda Piknerová. 2012. „Twenty Years After: Dissident Tradition in Czech Foreign Policy Matters.“ *East European Politics and Societies* 26 (1): 162-188.
- Weiss, Tomáš. 2011. „Projecting the Re-Discovered: Czech Policy Towards Eastern Europe.“ *Perspectives* (Institute of International Relations) 19 (2): 27-44.
- Zidek, Petr, a Karel Sieber. 2009. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů EU.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výběr z hlasování České republiky a Slovenské republiky v OSN (tabulka)

Příloha č. 2: Myšlenková mapa diplomové práce (obrázek)